

Ненад С. Тешић
Универзитет у Београду
Правни факултет у Београду
nenad.tesic@ius.bg.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9101-7371

IUDEx NOVUS: О МЕТАМОРФОЗИ СРПСКОГ ПРАВОСУЂА КРОЗ АЛЕГОРИЈУ О СЛУЖБЕНИМ ОДОРАМА*

Сажетак: У тексту националне химне, српски народ се моли „Богу правде” који га је одвајкада сачињавао од пројаси. Идеал овоземаљске правде као огрза Божије промисли, дубоко је уткан у српски архетип. У таквом начину резновања, судије није неко ко само познаје речи закона, већ онај коме се долази по правду. Да ли је онда свеједно како су ови својеврсни „носиоци божанских овлашћења на земљи” одевени и заштићени многи правосудни системи у уредном праву бацилине идеју о службеним одорама у правосуђу? Ради ли се само о традицији или се начин облачења може довести у везу са неопходним врлинама носилаца правосудне функције? Иако се обично каже да „одело не чини човека”, оно се у књижевности јављало као снажна алегија. На пример, „Царево ново одело” није Андерсенова бајка о одевању, већ прича о властима владара и улизничиву друштвене елите, спремно на све у страху од љубавника привилегија. Тако се, по уверењу аутора, ни правосудна одора не може посматрати као још један визуелни дејала, већ као оличење посвећености правди и етичким принципима.

Кључне речи: независност судства, неписаност, инстинкти, поверење јавности у правосуђе, правосудне одоре.

1. УКРАТКО О ПРАВОСУДНИМ ВРЛИНАМА И КАКО ИХ ВИДИ ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА

1.1. Независност судства

Један од најстаријих правно историјских споменика у свету који нормира независност судства је Душанов законик кроз јасан императив: „Све

* Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Београду: „Проблеми стварања, тумачења и примене права“ за 2025. годину.

судије да суде по законику, право, како пише у законику, а да не суде по страху од царства ми”¹.

Исти принцип налазимо и у Сретењском уставу: „Судија не зависи у изрицању своје пресуде ни од кога у Србији, до од законика Србског; никаква, ни већа ни мања, власт у Србији не има права, отвратити га од тога, или заповедити му, да другчије суди, него што му закони предписују. Тому треба и да се закуне при наименовању”².

Очување мира за Хобс-а и заштита својине за Лок-а, који су једино могући уколико постоји организовани и независни судија, били су разлог да се природно стање напусти и, закључењем друштвеног уговора, пређе у друштвено стање.³

Појам независности судства се не може посматрати као јединствен и непроменљив. Иако је и сама универзална вредност, независност, служи као средство за остваривање других фундаменталних вредности, као што су владавина права⁴ и заштита основних права и слобода. Имајући у виду да зависи од конкретног историјског, друштвеног или правног контекста, не постоји једна дефиниција независности која би важила у свим ситуацијама и друштвима.⁵

Независност судије претпоставља да су делиоци правде слободни од непримереног утицаја и то не само од оног који долази изван правосудја (спољашња независност),⁶ већ и оног унутар ове гране власти (унутрашња независност), на пример: од председника суда, хијерархијски више инстанце, па чак и колега судија. Независност подразумева и одсуство било каквих недозвољених притисака од институционалних актера (друге две гране власти) и ванинституционалних актера (јавност, медији, странке у спору).⁷

¹ Душанов законик (1349, 1354) „О судијама“ чл. 172. https://www.harmonius.org/sr/pravni-izvori/jugoistocna-evropa/javno-pravo/srbija/Dusanov_zakonik.pdf. Опширније Тања Ћирић, „Цар Душан и независно судство“, *Нин*, 20. септембар 2023, <https://www.nin.rs/arhiva/vesti/2720/car-dusan-i-nezavisno-sudstvo>.

² Устав књажевства Србије (1835) чл. 80, https://projuris.org/wp-content/uploads/2022/09/Ustav-Knezevine-Srbije_Sretenjski-ustav-1835.pdf. Опширније вид: Сима Аврамовић, „Сретењски устав – 175 година после“, *Анали Правној факултету у Београду* 1/2010, 36-65.

³ Танасије Маринковић, „Јемства судијске независности у уставима Кнежевине и Краљевине Србије“, *Анали Правној факултету у Београду* 2/2010, 139.

⁴ „Владавина права као врховно начело права уопште може бити остварена једино уз учешће независног и непристрасног судства.“ Бојан Милисављевић, „Анализа независности судија Међународног суда правде“, *Сјрани правни животи* 1/2025, 3-4.

⁵ Институционалне гаранције и степен персоналне остварености независности могу се разликовати од друштва до друштва и од судије до судије. Валерија Дабетић, *Изазови консолидације судства као независне гране власти у Србији на почетку 21. века*, (докторска дисертација), Београд 2023, 34.

⁶ Судија мора бити уверен да га неће задесити „никакве неприлике за случај да се његова одлука не буде допала управној власти или јавном мњењу“. Живојин Перић, *О судијској независности*, Београд 1899, 14.

⁷ В. Дабетић (2023), 32.

Ако посматрамо формалне гаранције независног судства садржане у уставу и законима, принцип поделе власти у Републици Србији је доследно спроведен. Према Уставу, судија је, независан и суди на основу Устава и закона, сваки непримерен утицај на њега у вршењу судијске функције је забрањен.⁸ Неке од гаранција таквог положаја судије су: сталност функције,⁹ непреместивост без његове сагласности,¹⁰ имунитет¹¹ и неспојивост функције.¹²

Према Закону, судија је независан у вршењу судијске функције,¹³ без икаквог спољашњег утицаја, ограничења, наговарања, притисака, претњи или мешања од стране било кога.¹⁴ Судија је независан у односу на законодавну и извршну власт, медије и друге институције друштва, политичке партије, друге судије и у односу на странке у поступку у коме суди.¹⁵

Међутим, прокламоване гаранције су једно, а *de facto* независност нешто сасвим друго. И поред недвосмислене нормативне декларације увереност српских судија о сопственој независности није на примереном нивоу. У једном истраживању из 2023 39,3% судија се изјаснило да је задовољно независношћу у односу на законодавну власт, док је 32,1% судија сматрало да постоји независност у односу на републичку извршну власт.¹⁶ Изгледа да су у овом погледу „адвокати још скептичнији, имајући у виду да 73% адвоката у Републици Србији сматра да правосуђе није независно”.¹⁷

Према *Magna Carta* судија, независност и непристрасност судства представљају битне претпоставке за његов рад. Независност судства је законска, функционална и финансијска. Она се у вези са другим овлашћењима државе јемчи онима који траже правду, осталим судијама и друштву у целини, посредством националних прописа на највишем нивоу. Држава и сваки судија одговорни су за унапређење и заштиту независности судства. Независност судства јемчи се у погледу активности судија, а нарочито у погледу запошљавања, именовања до старосне границе за пензионисање, напредо-

⁸ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС* 98/2006 и 115/2021, чл. 144.

⁹ Устав Републике Србије, чл. 146.

¹⁰ Устав Републике Србије, чл. 147.

¹¹ Судија не може без одобрења Високог савета судства бити лишен слободе у поступку покренутом због кривичног дела учињеног у вршењу судијске функције. Устав Републике Србије чл. 148.

¹² Устав Републике Србије, чл. 149.

¹³ Закон о судијама, *Службени гласник РС* 10/2023, чл. 2, ст. 1.

¹⁴ 1. Независност, 1.1. Етички кодекс судија *Сл. гласник РС*, 96/2010 и 90/2021 (даље: Етички кодекс судија)

¹⁵ 1. Независност, 1.2. Етички кодекс судија.

¹⁶ Друштво судија Србије 2023, 15.

¹⁷ Светска банка. 2022. 2021 – *Функционална анализа правосуђа у Србији 2021*, јун 2022, https://www.mdftjss.org.rs/archive/file/2021_Serbia_Judicial_Functional_Review-Full_Report-SR.pdf, 200

вања, несмењивости, обуке, судијског имунитета, дисциплине, награђивања и финансирања судства.¹⁸

Овај принцип садржан је и у чл. 6 (1.) Европске конвенције о људским правима – ЕКЉП,¹⁹ који изричито прописује да свако има право на правично и јавно суђење ... од стране независног и непристрасног суда основаног на основу закона.

Европски суд за људска права – ЕСЉП је у више наврата расправљао о овом начелу.

Да би тестирао независност, ЕСЉП је у пракси развио четвороструки тест по коме би приликом разматрања да ли је неки трибунал независан, требало узети у обзир, између осталог:

- (а) начин именовања његових чланова;
- (б) трајање њиховог мандата;
- (в) постојање гаранција против спољашњих притисака и
- (г) да ли у погледу трибунала постоји утисак о независности.²⁰

Имајући у виду релативност сваке поделе, могуће је препознати неколико кључних димензија независности судства, чинећи поделу на основу објекта заштите на: институционалну независност код које се штити суд као институција и личну независност која се односи на судију као носиоца правосудне функције.²¹

1.1.1. Институционална независност

Судијска независност је цивилизацијска тековина, један од стубова владавине права²² и гаранција поштеног суђења.²³ Да би суд био објективан

¹⁸ *Magna Carta* судија (Основна начела) Консултативног већа европских судија (ССЈЕ) 17.12. 2010. године, Начела 2 – 4. <https://vss.sud.rs/storage/MagnaKartaSudija.pdf>.

¹⁹ Конвенција о људским правима, са изменама предвиђеним Протоколима 11, 14 и 15 с Протоколима 1, 4, 6, 7, 12, 13 и 16, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_srp.

²⁰ (енг. ... “body can be considered as “independent” – notably of the executive and of the parties to the case – regard must be had, *inter alia*, to the manner of appointment of its members and the duration of their term of office, the existence of guarantees against outside pressures and the question whether the body presents an appearance of independence”). ECtHR, *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, no. 7819/77; 7878/77, 28 June 1984, para. 78, *Findlay v. the United Kingdom*, no. 22107/93 25 February 1997, para. 73; *Incal v. Turkey*, 41/1997/825/1031, 9 June 1998, para. 65, *Brudnicka and Others v. Poland*, no. 54723/00, 3 March 2005, para. 38.; и *Luka v. Romania*, no. 34197/02, 21 July 2009, para. 37.

²¹ Неки аутори усвајају трипартитну поделу која као посебну категорију издваја и функционалну независност, с тим што указују да је функционалу независност могуће посматрати и у оквиру личне независности. В. Дабетић, (2023), 39.

²² „Овај принцип обезбеђује да су судије слободне да одлучују непристрасно, без спољашњих утицаја или личних интереса”. Shimon Shetreet, Christopher Forsyth, *The Culture of Judicial Independence: Conceptual Foundations and Practical Challenges*, Leiden 2012, 3.

²³ Смисао праведног суђења огледа се у једнаком поступању са једнаким стварима, у неједнаком поступању са неједнаким стварима, сразмерно њиховој неједнакости... Зоран

и слободан у обављању судијске дужности, неопходно је да је организационо и персонално одвојен од других државних органа.²⁴ Отуда се ова врста независности назива још и структурна независност. Када се истиче потреба, одвојености политике и права, указује се да правосуђе, мора бити независно у односу на извршну и законодавну власт, како би у ситуацијама када је то потребно и на оне који су на власти могао да се примени закон једнако као и на друге грађане. Поред тога, независност подразумева и могућност судије да пресуђује тумачећи одредбе закона у складу са слободним судијским уверењем, а не под недозвољеним притиском и утицајима других грана власти или интересних група. Судија је везан само законом и слободан од других уплива који би могли компромитовати независност, природно уз одговарајуће механизме за предупређивање самовоље и злоупотребе поверених овлашћења, а у интересу грађана од којих легитимитет судске власти потиче. Судије нису амнестиране од одговорности. Како би се друштво заштитило од арбитарног одлучивања које би на пример било последица идеолошких уверења, коруптивних радњи или личних интереса, неопходан је систем узајамне контроле власти, структуриран на начин да је одговорност судије према грађанима директно пропорционална степену његове независности. Према неким ауторима, у овом погледу постоји трипартиција: судијска независност – слобода – одговорност. Притом поменути одговорност није професионална одговорност која је последица обављања правосудне делатности која би се испољавала као грађанска, кривична и дисциплинска одговорност.²⁵ „Слобода, односно одговорност о којој је овде реч, манифестује се на три начина која су међусобно испреплетана: одговорност за правду, одговорност за струку и одговорност за друштвени поредак”.²⁶

У случају који је изнова указао на значај независности суда *Ringeisen v. Austria* (1971.), господин Рингајзен је као агент за некретнине у Аустрији учествовао у трансакцији продаје пољопривредног земљишта задрузи, с тим да је договор захтевао одобрење надлежног окружног органа за промет земљишта. Како задруга није имала потребна финансијска средства, одобрење није издато. Продавац је потом тужио господина Рингајзена, тврдећи да га је довео у заблуду у вези са поступком одобрења и финансијским стањем задруге. С тим у вези, надлежни органи су покренуле кривични поступак против подносиоца представке због преваре, тврдећи да је свесно дао лажне

Ивошевић, „Есеј о својствима судије, слободи независног и смислу праведног суђења“, *Правни записи* 1/2016, 55.

²⁴ Марија Салма, „Независност судовања“, *Зборник Радова Правног Факултета у Новом Саду* 3/ 2003, 256.

²⁵ Саша Бован, „Судијска независност – слобода као преузимање одговорности“, *Правни животи* 12/2011, 786.

²⁶ С. Бован, 787.

информације како би издејствовао продају што је довело до његове осуде на годину дана затвора. Поред тога, господин Рингајзен је учествовао у управним поступцима, настојећи да прибави одобрење власти за промет земљишта. ЕСЉП је сматрао да је чл. 6, (1.) примењив и на одређене административне поступке од утицаја на приватна права, ширећи тако делокруг права на поштено суђење. Међутим, на основу предочених чињеница није нашао да је у конкретном случају повређено право на поштено суђење.²⁷ Друкчије казано, ЕСЉП је одбио аргументацију подносиоца представке налазећи да је аустријски суд био довољно независан.

У случају *Zand v. Austria* (1978.)²⁸ подносилац представке, који је једно време радио у златарској радионици и био суочен са тужбом послодавца за накнаду штете, тврдио је да радни суд који је разматрао његов случај није био независан и непристрасан суд установљен законом. Европска комисија за људска права је сматрала да није дошло до повреде чл. 6, (1.) Конвенције, уз закључак да је радни суд био независан. Комисија је посебно подсетила да појам „независан“, како је тумачен у њиховој пракси, подразумева два елемента, а то су независност суда од извршне власти и независност од странака у поступку.²⁹

У случају *Stafford v. the United Kingdom* (2002.) подносилац представке, који је раније био осуђен на доживотну казну затвора, пуштен је на условну слободу.³⁰ Након што је оптужен за фалсификовање, враћен је у затвор, с тим да је државни секретар наредио продужење притвора на основу првобитне доживотне казне. Суд је посебно истакао да подела извршне и судске власти добија све већи значај у пракси. Суд је додатно утврдио да је дошло до повреде чл. 5, (1.) Конвенције (право на слободу и безбедност), закључивши да одлука извршне власти о притвору на основу будуће претпостављене ненасилне криминалне активности, која није била у вези са првобитном пресудом за убиство, није у складу са духом Конвенције, који наглашава значај владавине права и заштите од самовоље.³¹

Случај *Agrokompleks v Ukraine* (2011.), односио се на стечајни поступак у погледу највеће рафинерије нафте у Украјини. Компанија која је покушала да наплати неизмирене дугове поднела је представку тврдећи да је стечајни поступак био непоштен и да домаћи судови, под снажним политичким притиском нису били независни. ЕСЉП је сматрао да је дошло до повреде чл. 6, (1.) подсетивши да је и претходно најоштрије осуђивао покушаје несудских

²⁷ ECtHR, *Ringeisen v. Austria (Merits)* no. 2614/65, 16 July 1971, para. 95.

²⁸ *Zand v. Austria* 12 October 1978 (report of the European Commission of Human Rights. The Commission ceased to exist when the Court became permanent on 1st November 1998.

²⁹ ECtHR, Press Unit, *Factsheet – Independence of the justice system*, August 2023, 2.

³⁰ ECtHR, *Stafford v. the United Kingdom [GC]*, no. 46295/99, 28 May 2002.

³¹ ECtHR, Press Unit, *Factsheet – Independence of the justice system*, August 2023, 1.

власти да интервенишу у судским поступцима, сматрајући ову активност неспојивом са појмом „независног и непристрасног суда“. С обзиром на чињеницу да је поступак у овом предмету односио на инсолвентност рафинерије нафте у којој је држава била главни акционар, природно је да је привукао велику пажњу државних органа. Међутим, неприхватљиво је да се власти нису ограничиле на праћење поступка, већ су се очигледно активно мешале у његов ток.³² ЕСЈП је нагласио да принцип независности правосуђа намеће обавезу осталим државним органима да поштују и поступају по пресудама и одлукама судова и да се уздрже од мешања у судске предмете.³³

1.1.2. Лична независност судија

Да би прикламована инситуционална независност била стварна и делотворна у пракси неопходно је заштитити личност самог судије и његов статус.³⁴ Притом, тако схваћена независност није никаква привилегија, него право грађана на приступ суду који је независан и оставља утисак да је независан од других грана власти.³⁵ Добро формулисане норме не доносе нужно независност у суднице. Само унапређењем стручности и личних квалитета судије можемо ојачати њихову персоналну независност засновану на храбрости и моралности, који су суштинска брана од недозвољених утицаја. Чини се да се формално јемство личне независности носиоца правосудне функције обезбеђује кроз своје различите видове: независност у именовању и разрешењу, сталност функције, имунитет и материјалну (финансијску) независност.

1.1.2.1. Сталност функције и непреместивост

Независност се штити и кроз сталност судијске функције,³⁶ и његову непреместивост ван суда у који је изабран.³⁷ У складу са Универзалном декларацијом о људским правима, судије, као и други грађани, уживају слободу изражавања, уверења, удруживања и окупљања; међутим, дужни су да се у остваривању тих права понашају тако да чувају достојанство свог позива,

³² ECtHR, Press Unit, Factsheet – Independence of the justice system, August 2023, ECtHR, Press Unit, Factsheet – Independence of the justice system, August 2023, 15.

³³ ECtHR *Agrokompleks v. Ukraine* no. 23465/03, 25 July 2013, para. 137.

³⁴ Слободан Перовић, *Људска права и судијска независност*, Београд 1998, 194.

³⁵ Гордана Станковић, „Право на независног и непристрасног судију“, *Зборник Правног факултета Универзитета у Источно Сарајеву* 2006, 79-88.

³⁶ Закон о судијама, чл. 2, ст. 1.

³⁷ Судија има право да судијску функцију врши у суду у који је изабран и само уз своју сагласност може бити трајно премештен или привремено упућен у други суд, осим у случају предвиђеном Уставом. Устав РС чл. 147, ст. 1.

непристрасност и независност судства. Без обзира да ли су именовани или изабрани, судије не могу бити смењене док не наврше прописане године старости за обавезан одлазак у пензију или док им не истекне мандат,³⁸ ако такво ограничење постоји. „Судија може бити удаљен са дужности или разрешен само ако је постао неподобан за обављање своје функције због неспособности или недоличног понашања”.³⁹ Одлуке у дисциплинским поступцима, као поступцима за удаљење с дужности или разрешење треба да буду подложне независном преиспитивању.⁴⁰

Комитет министара Савета Европе препоручује сталност мандата и судијске функције. „Сигурност мандата и несмењивост представљају кључне елементе независности судија. Сходно томе, судијама би требало да буде зајемчена сталност функције до достизања старосне границе за обавезан одласка у пензију, тамо где таква граница постоји.”⁴¹ Услови мандата судија требало би да буду установљени законом. Стални мандат требало би да буде прекинут искључиво у случајевима тешког кршења дисциплинских или кривичних одредаба утврђених законом или када судија више не може да обавља судијску функцију. Превремени одлазак у пензију требало би да буде могућ само на захтев датог судије или из здравствених разлога”.⁴²

Процеси именовања, напредовања и дисциплинске одговорности судија морају бити транспарентни и лишени политичког утицаја (*независно́сти у именовању и разрешењу*).” Судијска независност подразумева да до престанка судијске функције може доћи искључиво услед нестручног, несавесног или недостојног понашања судије (пored, наравно личних разлога као

³⁸ О разрешењима судија је у више наврата расправљао Комитет УН за људска права (КЉП) указујући да је у тим случајевима нарушен принцип независности судства. Вид.: Pastukhov v Belarus, Merits, UN Doc CCPR/C/78/D/814/1998, (2004) 11 IHRR 120, IHRL 3020 (UNHRC 2003), 5th August 2003, United Nations [UN]; Human Rights Committee [CCPR]; Busyo and ors (on behalf of 68 Judges) v Congo, the Democratic Republic of the, Merits, Communication No 933/2000, UN Doc CCPR/C/78/D/933/2000, (2004) 11 IHRR 96, IHRL 1913 (UNHRC 2003), 31st July 2003, United Nations [UN]; Human Rights Committee [CCPR]; Bandaranayake v Sri Lanka, Merits, UN Doc CCPR/C/93/D/1376/2005, Communication No 1376/2005, IHRL 3151 (UNHRC 2008), 24th July 2008, United Nations [UN]; Human Rights Committee [CCPR].

³⁹ Основна начела независности судства усвојио је Седми конгрес Уједињених нација за спречавање криминалитета и поступање према учиниоцима, који је одржан у Милану 1985. године. Та начела подржала је Генерална скупштина УН Резолуцијом 40/32 од 29. новембра 1985. године и Резолуцијом 40/146 од 13. децембра 1985. године. тачке 8, 12, 18.

⁴⁰ Могуће је да се ово начело не примењује на одлуке највишег суда или законодавне власти у оквиру разрешења највиших државних званичника (“*impeachment*”) или у сличном поступку. *ibid*, тачка 20.

⁴¹ Recommendation CM/Rec(2010)12, *Appendix to Recommendation CM/Rec(2010)12*, Chapter VI – Status of the judge, Tenure and irremovability, 49.

⁴² Recommendation CM/Rec(2010)12 *Appendix to Recommendation CM/Rec(2010)12*, Chapter VI – Status of the judge, Tenure and irremovability, 50.

што су смрт, испуњење услова за пензију, или подношење оставке)”.⁴³ Према ЕСЈП, сталност судијске функције – представља кључни елемент за очување независности судства.

У случају *Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland* (2010.), ЕСЈП истиче да принцип несмењивости судија није само формална гаранција, већ представља практичну заштиту од спољашњих притисака и мешања (заштита правосуђа од непримереног утицаја), обезбеђујући непристрасно и независно обављање судијске функције.⁴⁴

У случају *Fruni v. Slovakia* (2011.), ЕСЈП је анализирао важност принципа несмењивости и како његова повреда може довести до нарушавања поверења у судски систем и угрозити правично суђење.⁴⁵

Судије су заштићене од разрешења, премештаја или дисциплинских мера које нису утемељене у закону.⁴⁶ У случају *Oleksandr Volkov v. Ukraine* (2013.), ЕСЈП се бавио питањем смене судије Врховног суда Украјине, Олександра Волкова, кроз поступак који је био нетранспарентан и под утицајем политике. Суд је утврдио повреде чл. 6, (1.) Конвенције истичући да независност судија подразумева заштиту од произвољног смењивања и непримереног утицаја других грана власти. Дајући налог да се господин Волков врати на позицију са које смењен, Суд је истакао да је независност судија кључна компонента права на поштено суђење и да су неопходне мере заштите од спољашњих утицаја, као што је политички притисак.⁴⁷ Поступак смењивања судија мора бити регулисан јасним и предвидивим правилима како би се спречио било какав облик произвољности.⁴⁸

У случају *Baka v. Hungary* (2016.), председник Врховног суда Мађарске Андраш Бака (*András Baka*) је разрешен, пре истека његовог мандата, на основу измена Устава, без могућности подношења жалбе или другог правног лека. Тим поводом, ЕСЈП је указао на значај слободе изражавања за судије, који морају имати могућност да укажу на потенцијалне проблеме у право-

⁴³ Т. Маринковић, (2010), 157.

⁴⁴ ECtHR, *Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland*, no. 23614/08, 30 November 2010, paras. 45-49.

⁴⁵ Судије Специјалног суда могле би бити опозване ако престану да испуњавају критеријуме безбедносне провере. У том контексту, Суд понавља да се, генерално, несмењивост судија од стране извршне власти током њиховог мандата мора сматрати последицом њихове независности и стога је укључена у гаранције из чл. 6, (1.) Конвенције. ECtHR, *Fruni v. Slovakia*, no. 8014/07, 21 June 2011, paras. 145 -146.

⁴⁶ Опширније вид.: Валерија Дабетић, „Персонална независност судија у Србији – идеал или илузија?”, *Усклађивање њословној љрава Србије са љравом Евројске Уније* (ур. Вук Радовић), Београд 2019, 521–538.

⁴⁷ ECtHR, *Oleksandr Volkov v. Ukraine* no. 21722/11, 9 January 2013, para. 109.

⁴⁸ ECtHR, *Oleksandr Volkov v. Ukraine* no. 21722/11, 9 January 2013, para. 114.

судном систему.⁴⁹ Истакнута је важност транспарентних и објективних процедура за разрешење судија, као и улога начела несмењивости судија (енг. “principle of the irremovability of judges”). Суд је утврдио да је разрешење судије без одговарајућег правног поступка супротно чл. 6 Конвенције и представља повреду начела независности.

Међутим, у наизглед сличном случају *Xhoxhaj v. Albania* (2021.), Суд није установио повреду права из Конвенције. Овај случај се односио на судију Уставног суда која је разрешена у оквиру посебног поступка поновне процене подобности за обављање функције свих судија и тужилаца у земљи, познатијем као процес провере (енг. “vetting process”).⁵⁰ Подносилац представке је истакла између осталог, да су „телу за проверу” недостајала независност и непристрасност, посебно јер његови чланови нису имали потребно професионално знање и искуство, и именовани су без било каквог учешћа правосудја. Суд је утврдио да није дошло до повреде чл. 6, (1.) Конвенције у погледу наведеног недостатка независности и непристрасности „тела за проверу”. Изказано је становиште да су „Комисија за независну квалификацију” и „Жалбено веће”, њихова искључива надлежност и овлашћење за спровођење поновне евалуације судија, тужилаца, правних саветника и помоћника, као и начин њиховог формирања у предмету подносиоца представке, установљени на легитиман начин и да су као такви представљали „судове основане законом” (енг. “tribunal[s] established by law”).⁵¹

Независност појединачних судија је заштићена независношћу судства као целине.⁵² Независност се може делотворно бранити само ако судија настоји да одржи свој ниво знања, вештина и стручности.⁵³ Континуирано усавршавање је важан елемент за очување независности судија,⁵⁴ као и квалитета и ефикасности правосудног система.

⁴⁹ „Подносилац представке је изразио своје мишљење и критике о уставним и законодавним реформама које су задрале у судство, о питањима која су се тичала функционисања и реформе судског система, независности судија и сталности судијске функције, као и о спуштању старосне границе за одлазак судија у пензију, што су све питања од јавног интереса”. Смењен је са положаја председника Врховног суда, три и по године пре него је истекао фиксни мандат који је био утврђен законом који је био на снази у време када је на тај положај изабран. ECtHR, *Baka v. Hungary*, no. 20261/12, 23 June 2016. para. 171 .

⁵⁰ ECtHR, *Xhoxhaj v. Albania*, no. 15227/19, 9 February 2021.

⁵¹ ECtHR, Press Unit, Factsheet – Independence of the justice system, August 2023, 5.

⁵² Recommendation CM/Rec(2010)12, *Appendix to Recommendation CM/Rec(2010)12*, Chapter 1 – General aspects, Judicial independence and the level at which it should be safeguarded. 4.

⁵³ James Hamilton, Quentin Reed, Lado Laličić, *Etika, integritet i prevencija korupcije u pravosuđu*, Beograd 2015, 15.

⁵⁴ Опширније вид.: Радмила Ковачевић Куштримовић, „Образовање и стручно усавршавање судија”, *Законодавни и институционални оквир независног судства у Републици Србији*, (Ур. Мирослав Лазић, Ирена Пејић) Ниш 2009, 87–97.

1.1.2.2. Имунитет

Према Закону „судија не може бити позван на одговорност за мишљење дато у вези са вршењем судијске функције⁵⁵ или за гласање при доношењу судске одлуке, изузев ако учини кривично дело кршења закона од стране судије или јавног тужиоца. Судија не може без одобрења Високог савета судства бити лишен слободе у поступку покренутом због кривичног дела учињеног у вршењу судијске функције.“⁵⁶ Готово идентично правило важи и за јавне тужиоце.⁵⁷ Ово не значи да је носилац правосудне функције апсолутно некажњив, већ да не може бити изложен директној одговорности заснованој искључиво на садржини одлуке коју је донео.⁵⁸ У супротном би судије биле изложене континуираном шиканирању од незадовољних странака, док би се начело независности налазило пред сталним изазовом.

У случају *Tuleya v. Poland* (2023.),⁵⁹ судија Тулеја (Tuleya), познат по својим критикама правосудних реформи, суочио се са кривичним поступком у вези са његовом одлуком да дозволи медијима да сними суђење. Укинута му је судијски имунитет, а Дисциплинско веће Врховног суда суспендовало га је са дужности. Што се тиче основаности притужби према члану 6 (1), ЕСЉП је утврдио да Дисциплинско веће Врховног суда, које је испитивало случај подносиоца представке, услед неправилности у поступку именовања судија у ово тело, које су угрозиле његов легитимитет, није испуњавало услове независног и непристрасног суда основаног законом, чиме је учињена повреда права на независан и непристрасан суд.⁶⁰

⁵⁵ Судија ужива посебан грађанско правни имунитет, односно судија не одговара за штету у вршењу своје функције, директно према странкама, већ за штету коју евентуално судија проузрокује незаконитим и неправилним радом, одговара Република Србија. *Решење Вишег суда у Новом Саду, йосл.број ГЖ-4703/18 од 09.01.2019. године, којим се йошврђује решење Основног Суда у Новом Саду йосл.број П-8832/18 од 22.11.2018.г.* Аутор сенценце: Јармила Лончар, виши судијски сарадник. Заштита странке јасно је дефинисана и обезбеђена кроз Уставом и законом прописана правила о одговорности државе (са правом регреса против судије). Република Србија, Врховни касациони суд, Рев 37/2019 23.01.2019. година.

⁵⁶ Закон о судијама чл. 6.

⁵⁷ Упоредити: Закон о јавном тужилаштву чл. 57. Опширније о имунитету јавних тужилаца вид. Горан Илић, „Критичко разматрање Радног текста амандмана Министарства правде на Устав Републике Србије (странпутице у тумачењу међународних докумената)“, *Свеске за јавно йраво йätter für йffentliches Recht* 31/2018. 24.

⁵⁸ Притом ова јемства судија „не добија себе ради, већ само због правичног вршења судијске службе“ Ivo Krbek, „Garancije sudijske nezavisnosti“, *Spomenica kongresa pravnika*, Beograd, 1935, 5.

⁵⁹ ECtHR, *Tuleya v. Poland*, applications nos. 21181/19 and 51751/20, 6 July 2023 para 29.

⁶⁰ Опширније EULawlive, ECtHR: *Violation of Articles 6, 8 and 10 ECHR in case concerning disciplinary regime for judges in Poland*, July 6, 2023, https://eulawlive.com/ecthr-violation-of-articles-6-8-and-10-echr-in-case-concerning-disciplinary-regime-for-judges-in-poland/?utm_source=chatgpt.com.

1.1.2.3. Материјална (финансијска) независност

Важан елемент независности је и материјална независност судија.⁶¹ „Материјална обезбеђеност даје могућности да човек шире гледа и да се с много више воље посвети позиву“⁶² „Судија има право на плату и пензију у складу са достојанством судијске функције и одговорношћу судије“⁶³ Износ плате и пензије судије гарантује његову независност и материјалну сигурност.⁶⁴ Судство мора имати адекватан буџет како би се обезбедило да судови обављају своје дужности независно од извршне власти.⁶⁵ У случају *Guincho v. Portugal* (1984.) разматран је концепт финансијске независности правосудја кроз расправу о системским неефикасностима, укључујући неадекватне ресурсе који су на располагању правосудном систему. Иако финансијска независност није била примарно питање, ЕСЈП је у конкретном случају нагласио битну везу између ресурса и судске ефикасности, која утиче на независност.⁶⁶

1.2. Непристрасност

“Непристрасност судија је суштинска за очување поверења јавности у правосудни систем. Без ње, правичност суђења и владавина права су угрожени.”⁶⁷ Судија може бити слободан од недозвољених утицаја, али и даље пристрасан. На пример, може имати предрасуде на основу етничке припадност странака, итд...⁶⁸ Непристрасно пресуђивање подразумева да судије као неутрална трећа страна, води поступак по својој савести у складу са словом закона и прописа, без пристрасности према једној од страна тако што ће доводећи чињенице случаја у везу са релевантним нормама решити одређени правни конфликт, утврђујући притом шта је исправно а шта погрешно,

⁶¹ Према неким истраживањима, 87% судија у Србији сматра да није адекватно плаћено, док 8% држи да је њихова плата задовољавајућа. Став да судијска плата остварује „гаранцију независности“ заступа само 11% судија, док више од трећине сматра да је та функција испуњена половично. Judges’ Association of Serbia, *Strengthening the independence and integrity of judges in Serbia*, Beograd 2017, 43–44.

⁶² Ђорђе Тасић, *О јемствима судске независности, Посебан описак из Сјоменице Конгреса правника*, Београд 1935, 15.

⁶³ Закон о судијама, чл. 5, ст. 1.

⁶⁴ Закон о судијама, чл. 5, ст. 2.

⁶⁵ Финансијска независност представља једну од кључних компоненти независности правосудја. *Strategija Reforme Pravosuđa 2024-2027*. Podgorica, 2024. <https://rm.coe.int/strategija-a4-mne/1680b11212>, 28.

⁶⁶ “For the judiciary to maintain its independence and credibility, it is essential that adequate financial and administrative support be provided by the State. ECtHR, *Guincho v. Portugal*, no. 6580/74, 10 July 1984. paras. 38-39.

⁶⁷ Richard A. Posner, *How Judges Think*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2008, 119.

⁶⁸ J. Hamilton, Q. Reed, L. Laličić, 16.

шта легално, а шта илегално поступање. Задатак је судије да се на свесном нивоу опире идеолошким, вредносним уверењима, политичким ставовима и интуицији, притом не занемарујући реалност да је несвесни ниво готово увек присутан. Суђење није механичка радња, већ креативна делатност. Све одлуке су у одређеној мери и одраз животног искуства, али и личних карактеристика судије који их је донео.

Према Закону, судија је дужан да непристрасно води поступак по својој савести, у складу са властитом проценом чињеница и тумачењем права, уз обезбеђење правичног суђења и поштовање процесних права странака гарантованих Уставом, потврђеним међународним уговором, законом и опште прихваћеним правилима међународног права.⁶⁹ Овај принцип се примењује не само на одлуку, већ и на поступак у коме је одлука донета.⁷⁰ Судије би требало да имају слободу да непристрасно одлучују у предметима, у складу са законом и својим тумачењем чињеница.⁷¹

Непристрасност обично означава одсуство предрасуда, а њено постојање може се испитати на различите начине. Према пракси ЕСЉП, непристрасност у смислу чл. 6, (1.) мора се утврђивати применом субјективног теста, који захтева разматрање личног уверења и понашања одређеног судије, односно да ли је судија у конкретном случају имао било какву личну предрасуду или пристрасност. Поред тога, примењује се и објективни тест, у оквиру кога се испитује да ли је суд као такав, укључујући и његов састав, пружио довољне гаранције које отклањају оправдане сумње у погледу његове (не)пристрасности (енгл. “legitimate doubt in respect of its impartiality”).⁷²

Субјективни тест, полази од претпоставке да судија не пати од личних предрасуда или пристрасности.⁷³ У погледу доказа о супротном, ЕСЉП је, на пример, настојао да утврди да ли је судија из личних разлога испољио неко непријатељство или лошу намеру.⁷⁴

⁶⁹ Закон о судијама, чл. 4, ст. 3. Вид и: Етички кодекс судија РС, 2 Непристрасност, – 1.

⁷⁰ The Bangalore Principles 2022, Value 2: Impartiality Principle. Основни УН документ судијске етике – Бангалорски принципи судијског понашања, прописују непристрасност као етички принцип. Поред непристрасности, остали етички принципи су: независност; интегритет; примереност; једнакост; компетенција и ревност. Опширније Рада Мирић, „Бангалорски принципи-допринос развоју судијске етике”, *Сјрани управни живои* 3/2013, 327–342.

⁷¹ Recommendation CM/Rec(2010)12, *Appendix to Recommendation CM/Rec(2010)12*, Chapter 1 – General aspects, Judicial independence and the level at which it should be safeguarded, 5.

⁷² Између осталих ECtHR, *Fey v. Austria*, 24 February 1993, paras. 27 – 30, и ECtHR, *Wettstein v. Switzerland*, no. 33958/96, para. 42.

⁷³ ECtHR, *Kyprianou v. Cyprus*, no. 73797/01, 15 December 2005, para. 119. Лична непристрасност судије се претпоставља, док се не докаже супротно. ECtHR, *Wettstein v. Switzerland*, para. 43.

⁷⁴ ECtHR, *De Cubber v. Belgium*, 26 October 1984, para. 25. У случају *De Cubber v. Belgium*, подносилац представке је посебно навео да је кривични суд који је донео пресуду против њега није представљао непристрасан суд, пошто је један од судија раније поступао као истражни

У већем броју случајева који се односе на питање непристрасности, ЕСЈП се фокусирао на објективни тест. Међутим, тешко је повући оштру линију између субјективне и објективне непристрасности, имајући у виду да понашање судије може указати и на његово лично уверење,⁷⁵ али и да изазове објективно оправдане сумње у непристрасност суда из угла спољашњег посматрача.⁷⁶ Друкчије казано, у оним случајевима где постоје потешкоће у прибављању доказа који обарају претпоставку о субјективној непристрасности судије, захтев за објективном непристрасношћу пружа важну додатну гаранцију.⁷⁷

Приликом одлучивања о томе да ли у одређеном случају постоји оправдан разлог за забринутост да одређени судија или судско веће нису непристрасни, становиште заинтересоване стране је важно, али не и одлучујуће. Оно што је пресудно јесте да ли се забринутост странке може сматрати објективно оправданом,⁷⁸ тј. да постоје уверљиве околности које доведе у сумњу непристрасност Трибунала.⁷⁹

Што се тиче објективног критеријума, потребно је утврдити да ли, независно од понашања судије, постоје чињенице које могу изазвати сумњу у његову непристрасност. ЕСЈП наглашава да судије морају бити не само лично непристрасне, већ и да морају деловати на начин који оставља утисак непристрасности код разумног посматрача.⁸⁰ У том смислу, чак и перцепција може имати одређену важност, или другим речима, „правда не само да мора бити задовољена, већ мора и изгледати да је задовољена“.⁸¹ Из напред наведеног произилази да се сваки судија у погледу кога постоји оправдана сумња у његову непристрасност у поступку мора изузети.⁸²

судија у истом предмету. ЕСЈП је сматрао да је дошло до повреде чл. 6, (1) Конвенције. Иако Суд није имао разлога да доведе у питање непристрасност носиоца правосудне функције који је водио прелиминарни истрагу, признао је да је његово учешће у суђењу створило основ за легитимну сумњу на страни подносиоца представке. ECtHR, Press Unit, *Factsheet – Independence of the justice system*, August 2023, 25.

⁷⁵ Притом треба истаћи да су концепти судијске независности и објективне неспристрасности веома блиски.

⁷⁶ ECtHR, *Kyprianou v. Cyprus*, para. 119.

⁷⁷ ECtHR, *Pullar v. the United Kingdom*, 10 June 1996, para. 32.

⁷⁸ “What is decisive is whether this fear can be held to be objectively justified” ECtHR, *Wettstein v. Switzerland* para. 44 и ECtHR, *Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, no. 19874/92, 7 August 1996, para. 58.

⁷⁹ ECtHR, *Langborger v. Sweden no. 11179/84*, 22 June 1989, para. 32.

⁸⁰ “A tribunal must not only be free of actual bias but must also appear to a reasonable observer to be free of bias.” *Kleyn and Others v. The Netherlands*, paras. 191–194.

⁸¹ “Justice must not only be done, it must also be seen to be done”, ECtHR, *De Cubber v. Belgium*, para. 26.

⁸² ECtHR, *Castillo Algar v. Spain*, 28 October 1998, para. 45.

ЕСЈП је разматрао и друге аспекте судијске непристрасности.

У случају *Micallef v. Malta* (2009.), ЕСЈП је пресудио у корист подносио-тељке представке, из разлога што је судија био близак рођак адвокату дру-ге стране у поступку. Тим поводом Суд је спровео двоструки тест непристра-сности ценећи субјективну непристрасност (лично понашање судије) и објек-тивну непристрасност (утисак о разумног посматрача о непристрасности). Чак и ако судија лично није подложен утицају, али постоји сумња у непри-страсност надлежног суда, сматра се да је чл. 6 Конвенције прекршен.⁸³

Објективни критеријум се углавном односи на хијерархијске или дру-ге везе између судије и осталих учесника у поступку.⁸⁴ Случај *Incal v. Turkey* (1998.) тицао се господина Ибрахима Инкала (*Ibrahim Incal*), турског држа-вљанина и члана политичке партије, којег је турски суд⁸⁵ осудио због дистри-буције летака за које је сматрао да подстичу мржњу. Подносилац представ-ке је тврдио да је у поступку повређено његово право на поштено суђење из чл. 6, (1.) Конвенције. Анализирајући изнете аргументе, ЕСЈП је придао важност чињеници да је подносилац представке као цивил, морао да се по-јави пред судом који су чинили и припадници оружаних снага, пошто у том погледу, чак и перцепција непристрасности може бити од значаја.⁸⁶ Међутим, у одлучивању о томе да ли постоји легитиман разлог за забринутост да од-ређеном суду недостаје непристрасност, одлучујућа је процена могу ли се сумње оптуженог сматрати објективно оправданим.

У фокусу Суда су били и случајеви са двојном улогом судије (“dual role of a judge”),⁸⁷ где је адвокат који је заступао противнике подносиоца пред-ставке судио подносиоцу у наставку поступка и у повезаним поступцима, што оправдава сумње у непристрасност суда, и самим тим према објектив-ном тесту не испуњава стандард Конвенције.⁸⁸ На пример, у случају *Piersack v Belgium* (1982.), ЕСЈП је разматрао питање непристрасности судије, када је један од судија претходно био укључен у поступак као јавни тужилац и

⁸³ Важно је не само да је правосуђе непристрасно, већ и да оставља утисак непристра-сности и да је одржано поверење јавности у судски процес. ECtHR, *Micallef v. Malta* no. 17056/06, 15 October 2009, paras. 94- 98.

⁸⁴ На пример, у поступку пред војним судовима. ECtHR, *Miller and Others v. the United Kingdom*, nos. 45825/99, 45826/99 and 45827/99, 26 October 2004.

⁸⁵ Радило се о Суду националне безбедности (National Security Court) који једним делом чине војне судије, чија непристрасност је и доведена у питање. ECtHR, *Incal v. Turkey* no. 41/1997/825/1031, 9 June 1998, para. 66.

⁸⁶ ECtHR, *Incal v. Turkey* no. 41/1997/825/1031, 9 June 1998 para. 65. Видети: *mutatis mu-tandis*, ECtHR, *Gautrin and Others v. France*, 38/1997/822/1025–1028, 20 May 1998, para. 58.

⁸⁷ ECtHR, *Mežnarić v. Croatia*, no. 71615/01, 15 July 2005, para. 36 и ECtHR, *Wettstein v. Switzerland*, no. 33958/96, 21 December 2000, para. 47.

⁸⁸ ECtHR, *Pullar v. the United Kingdom*, no. 22399/93, 10 June 1996, para. 38.

утврдио да сама чињеница да је судија поступао у истрази, може створити основану сумњу у његову непристрасност.⁸⁹

У случају *Langborger v. Sweden* (1989.), подносилац представке је изразио забринутост због могуће пристрасности судија који су раније били укључене у сличне случајеве или су имали везе са странама у поступку. ЕСЈП је нагласио да непристрасност треба процењивати у контексту конкретног случаја. Иако нема доказа о стварној пристрасности, потенцијал сукоба интереса може нарушити поверење јавности у правосудје. Судије не смеју поступати у случајевима у којима су раније учествовале, било као адвокати или други субјекти у поступку. Ако се појави било каква сумња у вези са њиховом способношћу да буду непристрасни, таква ситуација се мора размотрити и, ако је потребно, предузети кораци да се поступајући судија замени новим судијом који претходно није имао везе са истим предметом.⁹⁰

У случају *Procola v. Luxembourg* (1995.), ЕСЈП је установио повреду чл. 6, (1) из разлога што су четири члана Државног савета обављала и саветодавну и судску функцију у истом предмету.⁹¹ У контексту институције као што је Државни савет Луксембурга, сама чињеница да су одређена лица сукцесивно обављала две врсте функција у истом предмету може да доведе у сумњу структурну непристрасност институције. У овом случају, подносилац представке Пољопривредно удружење за промоцију млекарства – “Procola” је имао оправдан основ за забринутост да су се чланови Правосудне комисије осећали везаним претходно датим мишљењем.⁹²

У случају *Daktaras v. Lithuania* (2000.), подносилац представке, г. Дактараш, претходно осуђен за превару, тврдио је да му је повређено право на поштено суђење из чл. 6, (1) Конвенције због коментара тужиоца и учешћа судије који је раније поступао у истом предмету у другом својству истичући аргумент да су ове околности створиле разумну сумњу у непристрасност трибунала. ЕСЈП је поновио значај двоструког сагледавања непристрасности (“dual aspect of impartiality”): субјективне непристрасности (личне непристрасности појединачних судија) и објективне непристрасности (перципиране и

⁸⁹ “A distinction can be drawn in this context between a subjective approach, that is endeavouring to ascertain the personal conviction of a given judge in a given case, and an objective approach, that is determining whether he offered guarantees sufficient to exclude any legitimate doubt in this respect”. ECtHR, *Piersack v Belgium*, no. 8692/79, 1 October 1982, para. 30.

⁹⁰ “Impartiality must be assessed in the light of the particular circumstances of the case, including the judge’s previous involvement in the case and any other factor that could reasonably raise doubts.” ECtHR, *Langborger v. Sweden*, para. 32.

⁹¹ Државни савет има углавном саветодавне и судске функције. У погледу својих саветодавних функција Државни савет даје своје мишљење о нацртима закона. Као правосудни орган, Државни савет, делује преко свог Судског комитета, као суд у управном поступку. ECtHR, *Procola v. Luxembourg*, no. 14570/89, 28 September 1995. paras. 24 – 26.

⁹² ECtHR, *Procola v. Luxembourg*, no. 14570/89, 28 September 1995. para. 45.

стварне непристрасности суда као институције). Наглашено је да, чак и ако су појединачне судије лично непристрасне, спољашње околности или процедуралне неправилности које утичу на укупно функционисање суда могу довести у питање његову непристрасност.⁹³

1.3. Самосталност и непристрасност тужилаштва

Према Закону, јавно тужилаштво је самостално у вршењу своје надлежности.⁹⁴ Нико изван јавног тужилаштва не може утицати на јавно тужилаштво и носиоца јавнотужилачке функције у поступању и одлучивању у поједином предмету.⁹⁵ Према Етичком кодексу, јавни тужилац је самосталан у вршењу функције и дужан је да очува поверење у своју самосталност у раду, у складу са Уставом и законом.⁹⁶

Принцип непристрасности важи и у погледу јавних тужилаца. „Јавни тужилац је дужан да поступа и одлучује непристрасно, као и да у свом раду чува поверење у непристрасност. Јавни тужилац дужан је да поступа непристрасно на основу слободне оцене доказа и правилне примене права, уз поштовање претпоставке невиности и права на правично суђење, као и да доноси одлуке поштујући права свих учесника у поступку, без било каквих наклоности, предрасуда и дискриминације”.⁹⁷

У реалности поменути принципи су суочени са бројним изазовима. Сведоци смо цурење информација о кривичним поступцима, учесталог нарушавања претпоставке невиности,⁹⁸ таблоидног извештавања и сл.⁹⁹

ЕСЈП се у више наврата изјашњавао о неопходној самосталности тужилаштва у односу на извршну власт.

У случају *Guja v. Moldova* (2008.), ЕСЈП истиче се да у демократском друштву судови и истражни органи морају остати слободни од политичког

⁹³ “The personal impartiality of a judge is not enough; the court must also ensure that the tribunal, taken as a whole, is impartial”. ECtHR, *Daktaras v. Lithuania*, no. 42095/98, 10 October 2000, para. 30.

⁹⁴ Закон о јавном тужилаштву, чл. 5, ст. 1.

⁹⁵ Закон о јавном тужилаштву, чл. 5, ст. 2.

⁹⁶ Етички кодекс јавних тужилаца Сл. гласник РС, 33/2024, (даље Етички кодекс јавних тужилаца) чл. 2, ст. 1.

⁹⁷ Етички кодекс јавних тужилаца чл. 3, ст. 1, 2.

⁹⁸ Услед утицаја појединаца или интересних група, медији се врло често оглуше о претпоставку невиности, једно од најважнијих начела кривичног процесног права, Валерија Дабетић. Медији као трећа странка судског поступка – улога „седме силе“ у обавештавању јавности“, Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније, (Ур. Вук Радовић), Београд, 2020, 569–586.

⁹⁹ Горан Илић, Марина Матић Бошковић, Светлана Ненадић, Лидија Комлен Николић, *Јачање интелектуалног јавног тужилаштва у Србији*, 2019, 16.

притиска. Свако тумачење било ког закона који утврђује права посланика мора се придржавати тог принципа.¹⁰⁰

У случају *Kolevi v. Bulgaria* (2009.), хијерархијска природа тужилаштва, у комбинацији са недостатком независних механизма за обезбеђивање одговорности виших тужилаца, изазвала је забринутост у вези са потенцијално недозвољеним утицајем и недостатком непристрасности у тужилачким одлукама.¹⁰¹

У случају *Moulin v. France* (2010.), ЕСЉП је нагласио да јавни тужиоци у Француској немају независност која је потребна да би деловали као правосудни органи у смислу чл. 5. (3). Конвенције (право на слободу и безбедност). Ово отвара питања непристрасности и аутономије у одлукама које утичу на слободу појединца.¹⁰²

У случају *Medvedyev and Others v. France* (2010.), Суд понавља да би се сачувала правичност, јавни тужиоци морају вршити функцију на начин који гарантује њихову независност од спољних притисака, посебно од извршне власти.¹⁰³

У случају *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* (2018.), расправљао се о захтевима процедуралних гаранција и независности у дисциплинским поступцима који укључују судије и тужиоце, уз нагашавање потребе за њиховом заштитом од непримерених спољашњих притисака. Суд указује да је „независност тужилаца суштинска компонента права на правично суђење, посебно у кривичном поступку. Ова независност мора бити заштићена одговарајућим правним оквиром и процедуралним гаранцијама.“¹⁰⁴

У демократским друштвима постоји општа сагласност да влада или парламент не треба да утичу на одлуке у вези са појединачним предметима или да одређују како треба да се води кривично гоњење у конкретном случају, чак и када тужилаштво није потпуно независно.¹⁰⁵ Неопходно је подстицати ефективну аутономију тужилаштва, тако да тужиоци буду самостални у доношењу одлука и да обављају своје дужности без спољашњег притиска или

¹⁰⁰ ECtHR, *Guja v. Moldova*, no. 14277/04, 12 February 2008, para. 86.

¹⁰¹ ECtHR, *Kolevi v. Bulgaria*, no. 1108/02, 5 November 2009, para. 208.

¹⁰² *Moulin v. France*, 23 November 2010, no. 37104/06, para. 58. Опширније вид.: European Court of Human Rights News, “Judgment *Moulin v. France* (37104/06), Lawyer detained for 5 days in police custody without being brought before a judge : violation of article 5-3” <https://echrnews.wordpress.com/2010/11/23/moulin/>.

¹⁰³ The judicial officer must offer the requisite guarantees of independence from the executive and the parties. *Medvedyev and Others v. France* no. 3394/03, 29 March 2010, para. 124.

¹⁰⁴ ECtHR. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal*, nos. 55391/13, 57728/13 and 74041/13, 6 November 2018, para 145.

¹⁰⁵ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), *The Independence of Judges and Prosecutors: Perspectives and Challenges*, Trieste, Italy Strasbourg, 15 March 2011, CDL-UDT(2011)008, 8.

мешања, имајући у виду принципе поделе власти и одговорности.¹⁰⁶ Запошљавање и каријера јавних тужилаца, укључујући напредовање, мобилност, дисциплинске мере и отпуштање, требало би да буду регулисани законом и по транспарентним и објективним критеријумима, у складу са непристрасним процедурама, искључујући сваку дискриминацију уз могућност непристрасне провере.¹⁰⁷

1.4. Достојанственост и интегритет

Достојанственост генерално подразумева дужност судије да се у јавности и у приватном животу понаша на начин који доприноси очувању угледа и достојанства професије.¹⁰⁸ Судија је дужан да у обављању судијске функције и у опхођењу ван суда развија стандарде понашања који доприносе очувању угледа и достојанства суда и судија.¹⁰⁹ Ово правило се између осталог примењује на начин да судија мора да се уздржава од недоличног поступања, као и од поступака који могу нарушити поверење јавности у суд. Судија је дужан да чува углед суда и судијске функције кроз писану и изговорену реч.¹¹⁰

Достојанственост се често преплиће са интегритетом носилаца правосудне функције.¹¹¹ Судијски интегритет се односи на кватитет личности и поступања које обезбеђује да се одлуке доносе непристрасно, на основу закона и чињеница без оптерећења личним предрасудама и спољашњим

¹⁰⁶ Consultative Council Of European Prosecutors (CCPE), Rome charter, Opinion No. 9 (2014) of the Consultative Council of European Prosecutors to the Committee of Ministers of the Council of Europe on European norms and principles concerning prosecutors, Strasbourg, 17 December 2014, IV, V.

¹⁰⁷ Consultative Council Of European Prosecutors (CCPE), Rome charter, Opinion No. 9 (2014) of the Consultative Council of European Prosecutors to the Committee of Ministers of the Council of Europe on European norms and principles concerning prosecutors, Strasbourg, 17 December 2014, XII.

¹⁰⁸ J. Hamilton, Q. Reed, L. Lalić, 17.

¹⁰⁹ Етички кодекс судија, чл. 4. Слично правило важи и за јавне тужиоце, јавни тужилац дужан је да се у свакој прилици уздржи од понашања које би могло да наруши његово лично достојанство, као и част и углед јавнотужилачке функције и поверење јавности у рад јавног тужилаштва. Етички кодекс јавних тужилаца, чл. 7.1. Свеопшта дигитализација намеће додатне дужности. Тако је јавни тужилац дужан да својим активностима на друштвеним мрежама не нарушава професионални и лични углед и поверење јавности у јавно тужилаштво. Етички кодекс јавних тужилаца, чл. 7.5.

¹¹⁰ Етички кодекс судија, чл. 4.2.

¹¹¹ Интегритет обухвата две врсте поступања судија и тужилаца. Прва се тиче поступања у самом вршењу функције. Друга је везана за поступања у приватном животу. Светлана Ненадић, Марина Матић Бошковић, „Интегритет судија и тужилаца”, *Правни животи* 10/2017, 9.

притисцима.¹¹² Интегритет подразумева способност правосуђа или појединачног носиоца правосудне функције да се одупре корупцији поштујући основне вредности судијске и тужилачке независности, личног интегритета, честитости, равноправности, стручности и ревност.¹¹³ Нажалост, корупција у Републици Србији је распрострањена у многим областима и представља појаву која поткопава саме темеље друштва. Подаци са терена сведоче да више од 50% судија и тужилаца наводе да лоша и нетранспарентна кадровска политика, политички утицај и неадекватна казнена политика за корупцију урушавају интегритет правосуђа.¹¹⁴ За делотворно решавање проблема корупције, неопходна је стварна политичка воља, као и снажан одговор безбедносних структура и кривичног правосуђа на корупцију, нарочито ону на највишем нивоу. Потребне су циљане процене ризика и посебне мере за сузбијање корупције у нарочито изложеним секторима.¹¹⁵ Позитиван корак у овом правцу је Закон о спречавању корупције,¹¹⁶ са изменама у складу са препорукама GRECO-а, који унапређује правила о сукобу интереса која се примењују на посланике, судије и тужиоце.¹¹⁷ Обично се као формални механизми за јачање интегритета и спречавање сукоба интереса наводе: израда планова интегритета и праћење њиховог спровођења, правила о сукобу интереса, непримереном утицају и пријављивању имовине, правила о пријему поклона, расподела предмета случајем, примерен регулаторни оквир за именовање вештака и одоговарајући механизми за заштиту узбуњивача.¹¹⁸

Достојанственост и интегритет носилаца правосудних функција су у више наврата били предмет оцене ЕСЈП.

У случају *Özpinar v. Turkey* (2010.), подносиатеља представке је разрешена судијске функције одлуком Врховног судијског савета након дисциплинског поступка који се, између осталог, односио на њене наводне блиске везе са неколико мушкараца, њен изглед и кашњења на посао.¹¹⁹ У својој аргу-

¹¹² “Judicial integrity refers to the quality of a judge’s character and conduct that ensures decisions are made impartially, based on the law and facts, free from personal biases or external pressures.” Jonathan Soeharno, *The Integrity of the Judge: A Philosophical Inquiry*, Ashgate Publishing 2009, 15.

¹¹³ Светска банка, 2022. 2021, 200.

¹¹⁴ Мултидонаторски поверенички фонд за подршку сектору правосуђа у Србији, *Функционална анализа правосуђа у Србији*, 2014, 162.

¹¹⁵ Поглавље 23: Правосуђе и основна права, Европска комисија, Радни документ комисије Република Србија Извештај за 2024. годину, Брисел, 30.10.2024. SWD(2024) 695 коначна верзија, 6.

¹¹⁶ Закон о спречавању корупције *Сл. гласник РС*, 35/2019, 88/2019, 11/2021 – аутентично тумачење, 94/2021 и 14/2022.

¹¹⁷ Четврта рунда евалуације GRECO-а, „Спречавање корупције у односу на посланике, судије и тужиоце“, *Дрући извештај о усклађености*, <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680a5ff19>, 14.

¹¹⁸ Светска банка, 2022. 2021, 204 – 218.

¹¹⁹ ECtHR, *Özpinar v. Turkey*, no. 20999/04, 19 October 2010.

ментацији, она је посебно истакла да је спроведена смена заснована на аспектима приватног живота. ЕСЈП је сматрао да је дошло до повреде члана 8 Конвенције (право на поштовање приватног живота), налазећи да мешање у приватни живот подносиоце представке није било сразмерно легитимном циљу коме се тежило у вези са обавезом судија да буду уздржани како би сачували независност и ауторитет својих одлука. Посебно је примећено да етичке дужности судије могу да задирају у њихов приватни живот када својим понашањем нарушава углед правосуђа. У конкретном случају, међутим, чак и ако су одређени аспекти понашања које јој се приписује могли оправдати разрешење подносиоце представке, у спроведеном поступку ови наводи нису поткрепљени и узете су у обзир бројне радње које нису биле повезане са њеном професионалном делатношћу. Штавише, подносиоци није пружено довољно гаранција у поступку који се водио против ње, иако сваком судији који се суочио са разрешењем по основу приватног или породичног живота морају бити обезбеђене гаранције против самовоље и посебно контрадикторност поступка пред независним и непристрасним надзорним органом. Такве заштитне мере биле су још важније у конкретном случају, пошто је разрешењем са функције судије, подносиоца представке аутоматски изгубила и право на бављење адвокатуром.¹²⁰

Случај *Kozan v. Turkey* (2022.), односио се на дисциплинску санкцију (укор) изречену подносиоцу представке, судији на функцији, због тога што је у мају 2015. путем приватне Фејсбук групе поделио чланак из штампе под насловом „Судска рехабилитација због затварања истраге 17. децембра, разрешење за вођење истраге“, а да сам није поставио никакав коментар. Подносилац представке је посебно навео да је изречени „укор“ угрозио његову слободу да прима и саопштава информације.¹²¹ Према становишту ЕСЈП, чињеница да је судија са својим колегама поделио одређене ставове из штампе о независности правосуђа и дозволио им да дају коментаре, представља његову слободу да преноси или прима информације у кључној области за његов професионални живот. Суд је такође приметио да „Савет судија и тужилаца“ није на одговарајући начин одмерио слободу изражавања подносиоца представке с једне стране и његову дужност дискреције као судије, с друге стране.

1.5. Нespoјивост правосудне функције са другом функцијом и послом

Судија не може бити на функцији у другом органу Републике Србије, органу... или јавној служби, јавним предузећима и другим правним лицима чији је оснивач или члан Република Србија, аутономна покрајина, јединица

¹²⁰ ECtHR, Press Unit, Factsheet – Independence of the justice system, August 2023, 27.

¹²¹ ECtHR, *Kozan v. Turkey*, no. 16695/19, 1 March 2022.

локалне самоуправе или градска општина, члан политичке странке, нити политички деловати на други начин, бавити се јавним или приватним плаћеним послом, нити пружати правну услугу или давати правни савет уз накнаду.¹²² Са судијском функцијом неспојиви су и друга функција, посао или приватни интерес који су супротни достојанству, односно нарушавају углед и независност судије. Судија може, ван радног времена, да се без посебног одобрења бави наставном, научном и уметничком делатношћу и да буде члан тела за проверу стручности, уз накнаду.¹²³

У случају *Maestri v. Italy* (2004.), судија Ангело Масимо Местри (Angelo Massimo Maestri), представком се обратио ЕСЈП истакавши да је одлука Националног савета судства, коју је потврдио Касациони суд, да му изрекне дисциплинску казну у виду опомене због тога што је био масон, од 1981. до марта 1993. године, повредила његово право на слободу окупљања и удруживања. Суд је сматрао да је дошло до повреде чл. 11 Конвенције (слобода удруживања), налазећи да мешање у право подносиоца представке на слободу удруживања није било предвидиво и да није било прописано законом.¹²⁴ Суд је нарочито приметио да, иако је Национални савет судства 1990. године усвојио правило о неспојивости судијске функције са чланством у слободним зидарима, расправа пред Саветом више тежила да формулише, него да реши проблем. Штавише, стилизација упуства није била довољно јасна да омогући подносиоцу представке, упркос томе што је судија, да схвати да би његово чланство у масонској ложи могло бити санкционисао. Сходно овоме, није био испуњен ни услов предвидивости. Процена Суда је потврђена чињеницом да је Национални савет судства и сам осетио потребу да се врати на то питање у јулу 1993. године и јасно нормира да је вршење судијске функције неспојиво са чланством у масонској организацији.¹²⁵

1.6. Поверење јавности

Независност и непристрасност судова нису само правни принципи, већ и насушна друштвена потреба кроз које се успоставља поверење у правосудни систем.¹²⁶ Понашање и поступање судија мора да подстиче поверење

¹²² Закон о судијама, чл. 31, ст. 1. Изузетно од става 1. овог члана судија може бити члан Управног одбора и Програмског савета Правосудне академије, у складу са законом који уређује Правосудну академију. Закон о судијама, чл. 31, ст. 2. За неспојивост јавнотужилачке функције са другом функцијом, послом или приватним интересом вид чл. 71, ст. 1-3 Закон о јавном тужилаштву

¹²³ Закон о судијама, чл. 31, ст. 5. За јавне тужиоце упоредити Закон о јавним тужиоцима чл. 71, ст. 4.

¹²⁴ ECtHR, *Maestri v. Italy* no. 39748/98 17 February 2004 (Grand Chamber).

¹²⁵ ECtHR, Press Unit, Factsheet – Independence of the justice system, August 2023, 32.

¹²⁶ „Транспарентност рада правосудја, заједно са независношћу, непристрасношћу, одговорношћу и ефикасношћу представља неопходни предуслов поверења грађана у право-

јавности у интегритет правосуђа.¹²⁷ Национална стратегија реформе правосуђа у Републици Србији као свој крајњи резултат наводи јачање поверења грађана у правне институције државе и поштовања истих.¹²⁸ Влада Републике Србије 2020. године поново као један од стратешких приоритета наводи подизање степена поверења јавности у рад правосуђа кроз доступност правосудних институција и континуирану транспарентност њиховог рада.¹²⁹

Према Закону, судија је дужан да у свакој прилици одржи поверење у своју независност и непристрасност. Сви органи јавне власти и јавни функционери дужни су да својим поступањем и понашањем одржавају поверење у независност и непристрасност судија и судова.¹³⁰

Деловањем судова и тужилаштва требало би обезбедити владавину права и правну сигурност. Међутим грађани Србије, немају утисак да им правосуђе то обезбеђује.¹³¹ Према неким истраживањима, више од половине грађана Србије нема поверење у правосуђе, 26% нема јасно изражен став, а само 15% верује правосудним органима.¹³² Ни истраживања које сведоче о томе како судије виде перцепцију грађана нису повољнија. Тек сваки четврти судија (23,8%) верује да грађани имају поверење у судство.¹³³

У правној теорији су идентификовани бројни спољашњи и унутрашњи фактори који негативно утичу на поверење јавности у правосуђе. Од споља-

суђе.“ *Сцџрајџеија Рџреџре Правосуђа 2024-2027*. Подгорица, 2024. <https://rm.coe.int/strategija-a4-mne/1680b11212>, 28.

¹²⁷ The behaviour and conduct of a judge must reaffirm the people’s faith in the integrity of the judiciary Value 2: Integrity 3.2.: The Bangalore Principles 2022. Судија је дужан да у свакој прилици одржи поверење у своју независност и непристрасност. Закон о судијама, чл. 4, ст. 2.

¹²⁸ Национална стратегија реформе правосуђа за период 2013-2018. године, *Службени иласник РС*, бр. 57/2013, 2

¹²⁹ Што подразумева бољу функционалност интернет страница правосудних институција и доследно спровођење комуникационих стратегија правосудних институција и успостављање праксе редовних конференција за медије на којима се представља како рад судова и јавних тужилаштва... *Сцџрајџеија развоја љправосуђа за љпериод 2020–2025. љгодине*, *Службени иласник РС*, бр. 101/2020, 5.

¹³⁰ Закон о судијама, чл. 4, ст. 2.

¹³¹ Поред тога, оправдана очекивања грађана односе се на заштиту људских и мањинских права, уставност, законитост и равноправност у приступу суду. Снежана Челић, *Саџо 15 одсто љграђана Србије верује судству*, <https://demostat.rs/sr/vesti/ekskluziva/samo-15-odsto-gradana-srbije-veruje-sudstvu/1298>.

¹³² Србија, скупштина и правосуђе: Ко убудуће бира судије и тужиоце 9 фебруар 2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-64584762>. „Сви у региону имаџо изузетно низак степен повјерења грађана у судство.” Biljana Braithwaite, Наведено преџа: Lamija Grebo, „Potrebne konkretne pravosudne reforme zbog vraćanja povjerenja građana”, 10. novembra 2023. <https://detektor.ba/2023/11/10/potrebne-konkretnе-pravosudne-reforme-zbog-vracanja-povjerenja-gradjana/>.

¹³³ Друштво судија Србије, *Исџираживање љпрофесионалноџ инџиџериџиџа судија*, Београд 2023, 12.

шњих фактора издвајају се политички и медијски притисци.¹³⁴ С друге стране, унутрашњи фактори укључују (не)стручност судија, али и афере везане за корупцију и криминал у које су умешани појединци из судства и тужилаштва.¹³⁵ Таблоидно препуцавање саопштењима и отвореним писмима између носилаца осталих грана власти и правосуђа, али и унутар самог правосуђа у вези поступака у току постало је „ружна” свакодневница.¹³⁶ Грађани Републике Србије су незадовољни ефикасношћу правосуђа, чиме се доводи у питање не само њихово поверење у правосуђе, већ и њихово право на приступ правди.¹³⁷ Из свог угла, судије као разлог за спорије поступање истичу њихов недовољан број и преоптерећеност предметима у раду.¹³⁸

У поступцима пред ЕСЈП, поверење јавности у правосуђе било је честа тема.

У случају *Delcourt v. Belgium* (1970.), ЕСЈП наглашава да је утисак о непристрасности једнако важан, као и њено постојање. У контексту принципа правичног суђења разматрен је значај како стварне, тако и перципиране непристрасности судова за очување јавног поверења у правосудни систем. Истакнуто је да јавност мора имати поверење у непристрасност судова, што је основни услов владавине права.¹³⁹

У поменутом случају *Piersack v. Belgium* (1982.), ЕСЈП је разматрао ситуацију у којој је судија претходно већ био тужилац у истом предмету. Суд је истакао да чак и перцепција пристрасности може бити довољан да се наруши поверење јавности у судски поступак.¹⁴⁰ Важно је да поступање судије, и суд уливају поверење странама у поступку, као и јавности.¹⁴¹ Чак и ако нема доказа о стварној пристрасности, сама чињеница да је судија ра-

¹³⁴ Притом, „губитак легитимитета, ауторитета и поверења у институције од виталног друштвеног значаја, као што је суд, може имати озбиљне последице за развој друштва.“ Хајдана Гломазић, Бранислава Кнежић, „Медији и (не)поверење у правосуђе“, <http://institute.rs.iksi.ac.rs/212/1/glomazic%2C%20knezic.pdf>, 228.

¹³⁵ Слободан Вуковић, „Проблеми поверења у правосуђе“, *Социолошки йрејлег* 4/2007, 491-507.

¹³⁶ Специјалитет кривичног права јесте нарушавање претпоставке невиности и застарелост кривичног поступка у многим контраверзним случајевима са актерима познатим јавности.

¹³⁷ „Поверење грађана у правосуђе треба да почива на доследности у спровођењу закона, у складу са друштвеним вредностима, а не на повлађивању жељама јавног мњења” С. Ненадић, М. Матић Бошковић, 9.

¹³⁸ У погледу оптерећења судија, велика већина судија (76,6%) сматра да је обим посла у суду такав да њихов квалитет рада трпи. Друштво судија Србије, *Испраживање йрофесионалној инйејријеййа сугија*, Београд 2023, 10.

¹³⁹ „Justice must not only be done; it must also be seen to be done.” *Delcourt v. Belgium* (1970) Application no. 2689/65, para. 31. ECtHR, *De Cubber v. Belgium*, para. 26.

¹⁴⁰ ECtHR, *Piersack v. Belgium*, paras. 30–31.

¹⁴¹ “It is not only the conduct of the judge that matters; it is also important that the court inspires confidence in those appearing before it as well as in the public at large.” ECtHR, *Piersack v. Belgium*, para. 30:

није био укључен у случај као тужилац довољна је да изазове сумњу у његову непристрасност. Постојање објективно оправданих сумњи, подрива поверење јавности у правосуђе и дељење правде.¹⁴²

У поменутом случају *Langborger v. Sweden* (1989.), Суд је закључио да је јавност осетљива на околности које могу изазвати сумњу у непристрасност, што директно утиче на поверење у правосудни систем.¹⁴³ Поверење јавности у правосуђе игра суштинску улогу у одржавању владавине права у демократском друштву.¹⁴⁴ Стога се морају избегавати све околности које разумно рађају сумњу у непристрасност трибунала. То укључује претходну умешаност у исти предмет или друге везе које могу довести у питање објективност судије.¹⁴⁵

У случају *Findlay v. United Kingdom* (1997.), Суд указује да састав и функционисање суда морају обезбедити независност од притиска извршне власти и утицати на поверење јавности,¹⁴⁶ што истовремено представља суштински аспект очувања судског интегритета.

У случају *Micallef v. Malta* (2009.), ЕСЈП је нагласио да се мора избегавати чак и потенцијални утисак пристрасности, јер то може угрозити поверење јавности у правосуђе.¹⁴⁷

У случају *Morice v. France* (2015.), ЕСЈП се бавио питањем да ли критике адвоката на рачун судија могу утицати на поверење јавности у правосуђе нагласивши да поверење у правосуђе мора бити очувано, али и да добронамерне критике на рачун судства морају бити дозвољене у демократском друштву.¹⁴⁸

У случају *Kleyn and Others v. The Netherlands* (2003.), ЕСЈП је разматрао сукоб интереса у поступцима пред административним судовима нагласивши да непристрасност суда мора бити оцењена и у објективном смислу. Објективни тест се углавном односи на хијерархијске или друге везе између судије и других учесника у поступку или друге факторе који могу довести у сумњу независност и непристрасност судије.¹⁴⁹

У примени објективног теста, у конкретном случају се цени да ли је конкретни однос такве природе и степена да указује на недостатак непристрасности суда. Судови у демократском друштву морају да уливају поверење пре свега странама у поступку, али и уопше јавности.¹⁵⁰

¹⁴² ECtHR, *Piersack v. Belgium*, para. 31.

¹⁴³ ECtHR, *Langborger v. Sweden*, para. 32–34.

¹⁴⁴ ECtHR, *Langborger v. Sweden*, para. 33.

¹⁴⁵ ECtHR, *Langborger v. Sweden*, para. 34.

¹⁴⁶ “The composition and functioning of military courts must inspire public confidence and ensure independence from executive influence.” ECtHR, *Findlay v. United Kingdom*, paras. 73–76.

¹⁴⁷ ECtHR, *Micallef v. Malta*, paras. 93–95.

¹⁴⁸ ECtHR, *Morice v. France*, paras. 78–79, 82.

¹⁴⁹ ECtHR, *Kleyn and Others v. The Netherlands*, para. 191.

¹⁵⁰ ECtHR, *Kleyn and Others v. The Netherlands*, para. 192.

У поменутом случају *Baka v. Hungary* (2016.), смена подносиоца представке са функције председника Врховног суда било је уско повезана са његовом јавном критиком реформе правосуђа. Тим поводом ЕСЉП је подсетио да правосуђе игра фундаменталну улогу у демократском друштву и да је поверење јавности (“public confidence”) у независност и непристрасност правосуђа кључно за функционисање владавине права.¹⁵¹ Политички притисак или други непримерени утицаји на судије не само да угрожавају правилно спровођење правде, већ подривају поверења јавности у правосудне институције.¹⁵²

“Висок степен поверења грађана гради се јачањем интегритета судија и тужилаца. Независност, непристрасност и интегритет подразумевају изградњу механизма којима се правосуђе, судије и тужиоци штите од политичког и другог непримереног утицаја, с обзиром да само онај судија или тужилац који је неоптерећен политичким или другим утицајем може да донесе одлуку која ће бити у јавном, а не интересу појединца”.¹⁵³

2. КОМУНИКАЦИОНА СТРАТЕГИЈА ПРИМЕРЕНА ПРАВОСУДНОЈ РЕФОРМИ

Од суштинске је важности за Републику Србију, како њени грађани виде правосуђе. Док је поверење у правосуђе у сталном (неки би рекли и слободном) паду, истраживања ставова јавности показују да већина народа у Србији највише верује Српској православној цркви и Војсци Србије.¹⁵⁴ Ове вишевековне институције полажу доста на спољашњи изглед – Црква: монаштва и свештенства, Војска: официра, подофицира и војника.

Свечане одоре се често користе на најугледнијим светским универзитетима, а у последње време и у Републици Србији, приликом одбране докторских дисертација и промоције доктора наука, чиме се наглашава достојанство високошколских установа, подсећа на дугу традицију, али и аутономију универзитета.

¹⁵¹ “What is at stake is the confidence which the courts in a democratic society must inspire in the public. Thus, any judge in respect of whom there is a legitimate reason to fear a lack of impartiality must withdraw.” ECtHR; *Castillo Algar v. Spain*, no. 28194/95, 28 October 1998, para. 45.

¹⁵² *Baka v. Hungary*, para. 165. „Суд закључује да су мере предузете против подносиоца представке као одговор на његове критичке примедбе угрозиле поверење јавности у независност правосуђа. Делујући под утицајем политичких разлога, власти нису успеле да сачувају утисак (“appearence”) независности и непристрасности који је од суштинског значаја за одржавање владавине права у демократском друштву. ECtHR, *Baka v. Hungary*, para. 167.

¹⁵³ Г. Илић, М. Матић Бошковић, С. Ненадић, Л. Комлен Николић, 33.

¹⁵⁴ „Патријарх, војска, црква: Ко ме верују млади у Србији”, 12.08.2021, Извор Спутник, <https://sputnikportal.rs/20210812/patrijarh-vojska-crkva-kome-veruju-mladi-u-srbiji-1128417498.html>.

Људи од давнина ступају у интеракцију не само речима, већ и помоћу симбола као невербалних облика комуникације. Таква врста обраћања често подразумева и одређене инсигније или знамења, као што је службена одећа коју је на српском језику у сфери судства и тужилаштва најприкладније назвати: правосудна одора или одежа. Овим изразима укорењеним у нашој државноправној традицији дао бих благу предност, али без било каквог отклона у односу на реч – тога која је латинског корена и као таква је широко прихваћена и у српском језику.

Идеја о увођењу правосудних одора у српско правосуђе није нова. Одлуком Уставног суда Републике Србије из 2013. године, службена одећа судија Уставног суда је тога, „дугачка са дугим рукавима, тамно плаве боје, са детаљима плаве боје и украсном траком златно жуте боје“.¹⁵⁵ Судије Уставног суда носе службену одећу на седницама Уставног суда у којима учествује јавност.¹⁵⁶

Према актуелном Судском пословнику који између осталог уређује одевање судија, судског особља, странака, других учесника у судском поступку и свих који своје послове обављају у суду,¹⁵⁷

“Судије у току суђења на расправама, претресима и јавним седницама носе службену одећу (тоге).¹⁵⁸

Тога је црне боје, комотног кроја, широких рукава са манжетном. У средњем делу изнад копчања смештен је бели колар са фалтама. Лице крагне на тогама за судије Врховног касационог суда је црвене боје у комбинацији са црном бојом“.¹⁵⁹

Иако је снази ова норма до сада није спроведена у дело.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Одлука о службеној одећи судија Уставног суда од 19. децембра 2013, чл. 2, ст. 2, <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/144-101085/odluka-o-sluzbenoj-odeci-sudija-ustavnog-suda>,

¹⁵⁶ Такво поступање Уставног суда представља пример добре праксе и један од малих, али значајних корака да Уставни суд постане „легло правничке аристократије“. „У модерној уставној демократији, „аристократија“ по професији, знању и моралном интегритету треба да чува демократски устав. Овој „аристократији“ место је у Уставном суду“. Владан Петров, „Зашто судија уставног суда (не) мора бити истакнути правник? – анализа појма „истакнути правник“ у Уставу Србије од 2006“, http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Vladan_Petrov.pdf, 1.

¹⁵⁷ Јавни тужилац дужан је да својим одевањем не нарушава професионални и лични углед. Етички кодекс јавних тужилаца, чл. 7, ст. 4.

¹⁵⁸ Судски пословник *Сл. гласник РС*, бр. 110/2009, 70/2011, 19/2012, 89/2013, 96/2015, 104/2015, 113/2015 – испр., 39/2016, 56/2016, 77/2016, 16/2018, 78/2018, 43/2019, 93/2019 и 18/2022) (Судски пословник) чл. 79, ст. 1.

¹⁵⁹ Тога се не носи ван просторија суда...Трошкови одржавања тоге падају на терет буџетских средстава суда. Према Етичком кодексу, „судија је дужан да се одева прикладно, на начин којим се чува углед суда и лично достојанство. Судије у току суђења на расправама, претресима и јавним седницама носе службену одећу (тога)“. Етички кодекс судија чл. 4.7.

¹⁶⁰ Александра Петровић, „Судије облаче тоге на јесен“, *Политика* 07.01.2016, <https://www.politika.rs/scc/clanak/346664/Sudije-oblace-toge-na-jesen> „Циљ ношења тога је деперсо-

Чини се да је са уставним¹⁶¹ и законодавним променама¹⁶² наступио прави моменат да Врховни савет судства и Врховни савет тужилаштва заједнички изнова озбиљно размисле о увођењу правосудних одора и то полазећи најпре од себе, доношењем одговарајућих одлука о службеној одећи чланова правосудних савета.

На овај начин би се на симболичком плану послала јасна порука грађанима, од највишег националног интереса, да је на делу суштинска и свеобухватна реформа правосуђа. Нови почетак српског правосуђа подразумевао би и усвајање нове комуникационе стратегије¹⁶³ у којој би један од важних елемената односа са јавношћу била и промена визуелног идентитета Правосудних савета, а потом и судства и јавног тужилаштва у целини.¹⁶⁴

Сматрамо да би увођење правосудних одора имало значајног одјека међу грађанима, да правосудне савете препознају као органе који искључиво поступају у јавном интересу, с тим да би такав приступ нарочито добио на значају ако би се Пословницима о раду правосудних савета прописало да се јавност рада Савета поред објављивања одлука и записника остварује и преносом њихових седица,¹⁶⁵ у свим оним случајевима када је то у складу са

нализација делилаца правде и већи ауторитет судске власти.“ Александра Петровић, „Три хиљаде тога за српске судије“, *Политика*, 06.03.2016, <https://www.politika.rs/sr/clanak/350524/Hronika/Tri-hiljade-toga-za-srpske-sudije>.

¹⁶¹ Одлука о проглашењу Акта о промени Устава Републике Србије, *Службени листник РС*, 16 од 9. фебруара 2022. године.

¹⁶² Закон о високом савету судства, *Службени листник РС*, 10/2023 од 9.2.2023. године. Закон о уређењу судова *Службени листник РС*, 10/2023 од 9.2.2023. године. Закон о судијама *Службени листник РС*, 10/2023 од 9.2.2023. године. Закон о високом савету тужилаштва *Службени листник РС*, 10/2023 од 9.2.2023. године. Закон о јавном тужилаштву *Службени листник РС*, 10/2023 од 9.2.2023. године. Закон о изменама Закона о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине *Сл. листник РС*, 10/2023 од 9.2.2023. године. Закон о изменама Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције *Сл. листник РС*, 10/2023 од 9.2.2023. године.

¹⁶³ Република Србија Високи савет судства, *Комуникациона стратегија 2016-2018*, https://vss.sud.rs/sites/default/files/attachments/Komunikaciona%20strategija%20vss%202016%20-%202018%20%20usvojena%20na%20sednici%20vss%2008032016_0.pdf. Комуникациона стратегија Високог савета судства и судова 2018-2022. USAID Пројекат владавине права у Србији, <http://www.up.sud.rs/uploads/useruploads/Documents.pdf>. Државно веће тужилаца, Републичко јавно тужилаштво, Комуникациона стратегија тужилаштва 2015-2020. година, <https://dvt.jt.rs/wp-content/uploads/2016/05/Komunikaciona-strategija-tuzilasta-1.pdf?lang=lat>.

¹⁶⁴ „Да би се обезбедила независност судија, свака држава је дужна да формира Савет за правосуђе или друго посебно тело, независно од законодавне и извршне власти, са широким овлашћењима за сва питања која се тичу њиховог статуса, као и организације, функционисања и имица правосудних институција. Савет је састављен или искључиво од судија или од значајне већине судија које су изабрале њихове колеге. Савет за правосуђе одговоран је за своје активности и одлуке“. *Magna carta судија* (Основна начела), начело 13.

¹⁶⁵ Према Комуникационој стратегији Високог савета судства и судова 2018-2022: „Мера отворености и ефикасне комуникације било ког судског система је постизање потпуне транспа-

Уставом и законом. „Пренос уживо би се одвијао са малим закашњењем како би се обезбедило да се случајно не емитује ништа што је поверљиво“.¹⁶⁶

Поред тога, што би симболисале независност,¹⁶⁷ односно самосталност¹⁶⁸ правосудних савета, правосудне одоре би указивале на њихову хомогеност и посвећеност владавини права, без обира што неки чланови улазе у састав ових органа по положају, други се бирају од стране и из редова носилаца правосудних функција, а трећи од народних посланика из реда истакнутих правника (изборни чланови).

„Члан Савета не може бити позван на одговорност за мишљење дато у вези са вршењем функције члана Савета и за гласање приликом доношења одлуке Савета“.¹⁶⁹ Члан Савета не може без одобрења Савета бити лишен слободе у поступку покренутом због кривичног дела које је учинио као члан Савета. У овом контексту, правосудне одоре би указивале и на имунитет чланова правосудних савета који је посредно повезан са основним циљевима: очувањем независности и самосталности Савета.

Навлачењем правосудне одоре чланови правосудних савета изнова би се и готово свакодневно подсећали најцењенијих људских особина: поштење, савесност, правичност, достојанственост, истрајност и узорност које су их у поступку избора препоручиле за ову дужност од нарочитог друштвеног значаја.

Држимо да онај коме је у друштву поверена улога да тумачи право, одлучујући о животу, слободама, правима, обавезама и имовини грађана и по спољашњем достојанству мора изгледати као неко ко је „строг, али правичан“.¹⁷⁰ Сматрамо да се судије и јавни тужиоци који са пијететом навлаче правосудне одоре као спољашње ознаке одређеног друштвеног положаја и занимања овим ритуалним чином одвајају од личних и породичних веза, политичких и других уверења, предубеђења и предрасуда¹⁷¹ да би у вршењу своје функције, без обзира на актуелну законодавну и извршу власт посту-

рентности његовог рада, Комуникациона стратегија Високог савета судства и судова 2018-2022, новембар 2018, 4.

¹⁶⁶ AIRE Centre, (2021), 71.

¹⁶⁷ „Савет је независан државни орган који обезбеђује и јемчи независност суда, судије, председника суда и судије поротника“. Закон о високом савету судства. чл. 2, ст. 1.

¹⁶⁸ „Савет је самосталан државни орган који обезбеђује и јемчи самосталност јавног тужилаштва, Врховног јавног тужиоца, главног јавног тужиоца и јавног тужиоца“. Закон о високом савету тужилаштва чл. 2, ст. 1.

¹⁶⁹ Закон о високом савету тужилаштва чл. 11, ст. 1.

¹⁷⁰ О психолошким ефектима правосудне тоге вид.: Robert A. Kessler, “The Psychological Effects of The Judicial Robe“, *American Imago* 1/1962, 35-66.

¹⁷¹ „У Акционом плану Савета Европе истиче се и потреба сузбијања негативног утицаја стереотипа на судијско одлучивање како би се очувао и унапредио утисак о непристрасности“. AIRE Centre, (2021), 65.

пали искључиво на основу Устава, потврђених међународних уговора, закона, опште прихваћених правила међународног права и других општих аката донетих у складу са законом.¹⁷²

3. ФУНКЦИЈЕ ПРАВОСУДНИХ ОДОРА

Правосудна одора асоцира носиоце правосудних функција на тежину њиховог посла и одговорност коју су на себе преузели, на дужност поступања у складу са принципима и правилима професионалног понашања, а посебно етике, али и на јединство одређене правосудне професије чији би припадници требало да теже истом циљу. Поред тога, правосудна одора подсећа остале државне органе да је независност судства и самосталност тужилаштва загаратована Уставом и законима, те да су и они дужни да се тако прокаламованих принципа придржавају (**функција исказивања независности судства и самосталности тужилаштва**).

Држимо да би увођење правосудних одора било значајно не само због враћања поверења у правосудје (**функција јачања поверења у правосудје**), већ и због јачања угледа правосудних професија, чиме би се један број младих правника додатно заинтересовао за овај позив којег многи који су га успешно обављали описују као „хлеб са седам кора“ (**функција јачања угледа правосудних професија**).

Ако кажемо да су у оквиру поделе власти¹⁷³ извесна државна права (лат. *iura regalia*) у свери правосудја поверена носиоцима правосудних функција, одређени државни симболи и ознаке националног идентитета морали би наћи своје место на правосудној одори, подсећајући судије и јавне тужиоце на дату заклетву и да у обављању послова из своје надлежности поступају у име народа, а не у своје лично име (**симболичка функција**).

С друге стране, грађанима се на овај начин јасно предочава да иза правних и фактичких радњи правосудних органа не стоји појединац, већ држава са својим апаратом принуде.¹⁷⁴ У овом контексту, правосудна одора би представљала симбол моралности, достојности, неутралности и ауторитета онога коме је народ дозволио да је носи у тачно одређеним приликама. Поред тога, правосудна одора симболично указује осталим државним органима

¹⁷² Закон о судијама чл. 2, ст. 2.

¹⁷³ О различитим системима поделе власти вид.: Ирена Пејић, „Подела власти у уставном систему Србије: могућност равнотеже“, http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Irena_Pejic1.pdf, 1-11.

¹⁷⁴ Из истог разлога, носиоци јавнотужилачке функције имају службене легитимације и значке које издаје Републичко јавно тужилаштво и корисе се искључиво приликом предузимања службених радњи. Правилник о управи у јавном тужилаштву *Сл. гласник РС* 10/2025, чл. 5.

да судије и јавни тужиоци уживају имунитет, али и на сталност и непреместивост судија.

Поред широких јавноправних овлашћења које правосудна одора са собом доноси, са њом су повезане и одређене одговорности, тако би законом утврђене надлежности носиоцу правосудне функције могле бити ускраћене кроз законом прописан поступак разрешења, ако се на било који начин огреши о вредности које правосудна одора симболише.

На визуелном плану је значајно направити разлику између оних који правду траже и оних који је деле. У склопу укупне реформе којој тежимо, важно је начинити отклон од принципа који је у нашој правној традицији са негативним предзнаком описан кроз изреку: „Кадија те тужи, кадија ти суди“. Различите одоре судија и јавних тужилаца, не могу сасвим остварити насушну потребу за посебним зградама у којима би била смештена седишта ових државних органа, али док се за тако нешто не обезбеди потребна инфраструктура и материјални ресурси, донекле могу, макар на психолошко-шошком плану, нагласити да јавни тужиоци и судије нису иста страна у поступку, као и да су јавни тужиоци и оптужени у кривичном поступку и уопште пред законом равноправни (**функција оставаривања принципа једнакости странака пред законом**).

Правосуђе не сме бити отуђено од народа. Релативно једноставна, али достојанствена службена одећа приближава носиоце правосудних функција обичним грађанима, тако да учесницима у поступку не бode очи ако неки судија или јавни тужилац потиче из богате породице или је у браку са успешним предузетником (**функција спољашњег уједначавања**).

Прикладним одевањем штити се не само лично достојанство, већ и достојанство институције (**функција очувања достојанствености**).

Ако неко већ ради у згради која се колоквијално назива „Палата правде“, природно је да носи службену одећу примерену овом државном органу, а не шљаштећу мајицу, брендирану именом неког од модних дизајнера.¹⁷⁵ Сведоци и оштећени морају имати пуну веру у онога пред којим дају свој исказ. Ако богати грађанин има одећу са истом модном ознаком као носилац правосудне функције, сиромашнији грађанин који је са њим у спору лако може помислити да је такав спор за њега унапред изгубљен.¹⁷⁶ Учесницима у по-

¹⁷⁵ Према Судском пословнику, „приликом рада и боравка у судници судско особље које не носи службену одећу, странке и други учесници у судском поступку не могу носити спортску одећу (тренерке, патике, папуче и сл.), као ни другу одећу која није примерена природи и озбиљности посла који се обавља у судници. О прикладном одевању у судници стара се судија који води поступак и овлашћен је да неприкладно одевене удаљи из суднице“. Судски пословник чл. 82.

¹⁷⁶ Судије и јавни тужиоци морају бити независни и од других учесника у поступку. Упоредити: AIRE Centre, (2021), 34.

ступку од којих неки потичу из миљеа у коме се лако долази до енормних количина новца је важно подвући да су судије и јавни тужиоци лица од интегритета, незаинтересована за материјалне вредности исказане кроз популарне етикете одеће и обуће, већ да се супротно томе у своме поступању руководе потпуно другачијим етичким принципима, те да једнако примењују устав и закон у односу на све, без обзира расну, верску и политичку припадност, али без обзира и на различите имовинске прилике. Ако се све судије и јавни тужиоци истог ранга, приликом обављања службених радњи у присуству јавности облаче на исти начин, остају по страни не само имовинске, већ и полне разлике.¹⁷⁷ Једнообразна службена одећа припадника одређене правосудне професије указује на њихово јединство и да је оно што их препоручује за такав позив и евенутално напредовање и награђивања на послу искључиво лично залагање и посвећеност (**функција унутрашњег једначавања**).

Сматрамо да је правилном комбинацијом боја (ешарпе, манжетни и сл) на правосудним одорама могуће на ваљан начин указати на хијерархију правосудних органа, њихов различит ранг и надлежности (**функција исказивања хијерархије**). Председник Врховног суда и Врховни јавни тужилац, имали би посебне инсигније по којим би се разликовали од других носилаца правосудних функција у оквиру истог органа. Тако, на пример, председник Уставног суда Републике Србије преко службене одеће носи позлаћену колајну, са медаљоном на коме је грб Републике Србије, испод кога је натпис „Уставни суд“.¹⁷⁸ Према Судском пословнику који се у овом делу до сада није примењивао, председник Врховног касационог суда преко тоге носи позлаћену колајну, са медаљоном на коме је грб Републике Србије, испод кога је натпис „Врховни касациони суд“.

Увођењем правосудне одоре постављају се јасне границе оним носиоцима правосудних функција који можда не поклањају довољно пажње свом спољашњем изгледу и оним који у свом облачењу евенутално долазе до самих граница пристojности (**функција очувања пристojности**). Притом се једноставним и јасним нормама о једнообразном одевању свих судија и свих јавних тужилаца истог ранга избегавају различита тумачења онога шта се сматра „мајицом на бретеле“, шта се сматра „кратким панталонама“ и сл.¹⁷⁹

¹⁷⁷ „Велики број препрека отежава женама улазак и обезбеђивање одрживости њиховог учешћа у области политичког и јавног одлучивања. Да би се постигло пуно учешће жена у јавном, приватном и политичком животу потребне су фундаменталне промене, политике, мере и циљане акције како би се уклонили и друштвене и структурне препреке“. *Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023*, <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246>, 14-15.

¹⁷⁸ Одлука о службеној одећи судија Уставног суда, чл. 2, ст. 3.

¹⁷⁹ Према Судском пословнику правосудна стража неће дозволити улазак у судску зграду неприкладно одевеним лицима (у шортсевима, кратким панталонама, мајицама без

Правосудне одоре указују на традицију и континуитет правосудног система. У све актуелнијој ИКТ индустрији на пословним састанцима и конференцијама неки од учесника носе мајице кратких рукава, бермуде и популарне папуче јапанке.¹⁸⁰ С друге стране, у правничкој струци се очувао прилично формалан начин облачења (енг. „dress code“) који подразумева обавезно одело и кравату.¹⁸¹ Традиција ношења црне тоге (енг. „black robe“) међу судијама у САД и другим државама англосаксонског правног круга упркос непостојању писаних правила у том погледу, опстала је кроз више векова без обзира на бројне промене уличне моде. Слична пракса је укорењена и у другим државама са развијеном правном културом (Русија, Француска, Немачка). Тешко је претпоставити у ком правцу ће у наредних неколико година отићи свакодневно облачење. Из тог разлога је важно и у српском правосудју на време поставити један стандард достојанства у облачењу који би важио и за будуће генерације (**функција континуитета**), тако да свако ко приступи носиоцу правосудне функције, на први поглед, изведе закључак да је приступио правди.

4. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Сходно наведеном, и лаику је јасно да значај форме и церемонијалног у праву никако не смемо потцењивати, па ни када је реч о естетици судница¹⁸² и лица која у њима поступају. Облачењем правосудне одоре, судије и јавни тужиоци се на симболичком плану одвајају од својих најближих: породице, пријатеља и кумова. Они се ритуално уздижу у односу на било какав лични

рукава и сл.). Судски пословник чл. 83. „На улазним вратима свих београдских судова истакнути су сликовити прикази како се (не) може ући у зграду, на којима су прецртане кратке сукње, мајице на бретеле, папуче са отвореним прстима и шортсеви“... По правилу се за улазак у државне органе „неприкладном одећом сматра се она која открива стомак и ноге (изнад горње ивице колена за жене), која на непримерени начин открива деколте, леђа и рамена, својом припијеношћу уз тело потпуно одражава његов изглед, као и она која је очигледно намењена обављању спортско-рекреативних активности.“ Катарина Ђорђевић, „Не може се свуда у краткој сукњи и сандалама“, *Политика* 26.08.2018. <https://www.politika.rs/scc/clanak/410015/Ne-moze-se-svuda-u-kratkoj-suknji-i-sandalama>.

¹⁸⁰ Joshua Chaffin, „Fraud in shorts and T-shirts”: the case against the FTX founder“, *Financial Times*, Dec 14. 2022, <https://www.ft.com/content/3f2ae696-0cба-403d-bc0f-17433b547e27>.

¹⁸¹ С тим да су у неким адвокатским канцеларија на снази посебне образложене одлуке о тзв. неформалном облачењу петком (енг. „casual Friday“), које запосленима остављају могућност да последњег дана у радној седмици не носе кравату.

¹⁸² „Можда се неке чини да то није много важно. Свакако да квалитет правде и стручност судија јесу најбитнији, али и судске зграде и суднице говоре много о судској власти.“ Александра Петровић, „Суднице су огледало државе“, *Политика*, 15.03.2015, <https://www.politika.rs/scc/clanak/321851/Sudnice-su-ogledalo-drzave>.

интерес, непотизам и клијентизам, одричу се предубеђења и стереотипа, како би одлуке биле донете искључиво на основу доказаних чињеница. Детаље изгледа правосудних одора препустили би модним посленицима који би победили на јавном конкурс, на који би позвали реномиране примењене уметнике који добро познају нашу и светску културну баштину.¹⁸³

Нико нема „чаробни правосудни штапић”, нити готову формулу за „супер судије“ или „јавне тужиоце – надљуде“. У том смислу, увођење службене одеће за носиоце правосудних функција није једино важно и пресудно за жељену реформу српског правосудја, али нас доводи за један корак ближе идеалу за чије остварење се, макар декларативно, сви залажу: независности и неутралности судства, односно самосталности и одговорности тужилаштва.

Ако прихватимо тезу угледног српског правника Слободана Јовановића да о културном обрасцу једног народа сведочи и његово право, носилац правосудне функције свакако не сме бити „полуинтелектуалац“, кога професор Јовановић види као формално образованог човека, са ослабљеном моралном кочицом „који успех узима у „чаршијском” смислу, сасвим материјалистички“,¹⁸⁴ али ни врста правосудног каријеристе кога би књижевни критичар Богдан Поповић описао као „скоројевића“.¹⁸⁵

Измене правосудних закона јесу нужан, али не и довољан, услов за успостављање новог правосудног менталитета.¹⁸⁶ На сличан начин, правосудне одоре нису вредност по себи, ако их не разумемо као један од елемената у изградњи новог културног обрасца о правосудју и носиоцима правосудних функција.¹⁸⁷ Увођење службених одора за носиоце правосудних функција у

¹⁸³ Сматрамо да би као добру основу за израду правосудних одора требало узети изглед тога које се већ користе у Уставном суду Републике Србије, где је за основну изабрана тамно плава боја која симболизује: поверење и мудрост.

¹⁸⁴ . Слободан Јовановић, „О културном обрасцу“, *Један прилој за проучавање српској националној карактѣра*, 1957, 1964, Сабрана дела 12, Приредио Р. Самарџић, Ж. Стојковић, Београд 1990-1991.

¹⁸⁵ За више детаља Богдан Поповић, *Психологија скоројевића*, 1922, Сабрана дела 6, приредио И. Тартаља, Београд 2001.

¹⁸⁶ Више о потреби унапређења личних квалитета и својеврсне менталне транзиције у правосудју која би имала за последицу менталну независност судија вид.: Michal Bobek, „The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciary“, *European Public Law* 1/2008 99 – 123.

¹⁸⁷ И други правни теоретичари указују на потребу мењања судијског модела. Тако се говори о тзв. респонзивном судији (енгл. „responsive judge“) који је способан да се прилагоди друштвеним променама и промтно одреагује на захтеве који су му упућени од институције или појединца. Опширије: Tania Sourdin, Archie Zariski, „What Is Responsive Judging?“ *The Responsive Judge – International Perspectives* (Eds. T. Sourdin & A. Zariski), Springer 2018. 1-38. Чини се да је модел креативног судије уоквиреног етичким принципима за који се залажемо у овом раду разликује од респонзивног судије по томе што приоритет даје општем интересу који није нужно следбеник брзих друштвених промена.

склапу реформе српског правосуђа имало би дубље значење: суштински новог почетка – метаморфорзе – праћене истинским прихватањем универзалних вредности својствених правосуђу у савременим демократијама. Ако се у српском правосуђу на пиједестал не уздигне непристрасно и разумно вршење правде, оваплоћено у новом носиоцу правосудне функције – *iudex novus*, друштвеним консензусом прихваћеном моделу заштитника јавног интереса који је кадар да сачува достојанство и углед правосуђа.

- по коме у правосуђу нема места за подмитљивост и профитере који правосудну функцију посматрају као плен са идејом да се кроз ово чашно занимање обогате,
- по коме у правосуђу нема места за политиканство,¹⁸⁸ непримерене утицаје било које врсте,¹⁸⁹ исквареност и забушанте склоне аутоцензури,
- по коме се у правосуђу не напредује на основу способности „лактиња“, већ на основу интегритета заснованог пре свега на стручности и етичком квалитету,
- по коме је слобода у тумачењу права врхунска вредност,¹⁹⁰ али само ако је прати и одговарајућа одговорност за суштински образложену и неарбитрерну одлуку.

Тако замишљени идеални носилац правосудне функције, обogaћен знањем и врлинама представљао би по нашем уверењу адекватан узор, према коме би се равнале све наредне генерације српских судија и јавних тужилаца. Правосудна одора која би га красила, на подсвесном нивоу би указивала грађанима на његову објективност и спремност да поступа по праву и правди, а не по „бабу и стричевима“. Да теразије које Богиња правде држи у једној руци мере тачно, а да мач којим сече погађа, само оне чија је кривица доказана.

¹⁸⁸ Готово 2/3 судија и јавних тужилаца (69%) наводи да политичка функција странке, на пример када је у питању високи функционер има утицај на судски и истражни поступак, а 36.2% испитаника сматра да ова околност има јак или одлучујући утицај. Зоран Гавриловић, Марко Милановић, *Испитивање професионалног интелектуалног јавних тужилаца и судија* Ниш 2014, 20.

¹⁸⁹ Судија може поднети захтев за заштиту од непримереног утицаја Високом савету судства. Закон о судијама чл. 30, ст. 1. О забрани непримереног утицаја на тужилаштво вид.: Закон о јавном тужилаштву чл. 6.

¹⁹⁰ Савремени судија није фигура коју је Monteskie (Montesquieu) описивао кроз формулу *Iudex est lex loquens* (судија је закон који говори). Пресуђивање није механичка радња, већ креативна делатност. Опширније вид: Бојан Спајић, „Интерпретација и конструкција: прилог разматрању разлике између примјене права и стварања права“, *Правни Зајиси* 1/2021, 29. и Alastair Mowbray, „The Creativity of the European Court of Human Rights“, *Human Rights Law Review* 1/2005, 57–79.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Сима Аврамовић, „Сретењски устав – 175 година после”, *Анали Правној факултету у Београду* 1/2010, 36–65
- AIRE Centre, *Независност и нејприсудност правосудја, Прејед релативне праксе Европској суда за људска права*, <https://www.rolplatform.org/wp-content/uploads/2021/09/independence-and-impartiality-of-judiciary-bcms.pdf>
- The Bangalore Principles of Judicial Conduct 2002*, United Nations Office on Drugs and Crime, (The Bangalore Draft Code of Judicial Conduct 2001 adopted by the Judicial Group on Strengthening Judicial Integrity, as revised at the Round Table Meeting of Chief Justices held at the Peace Palace, The Hague, November 25–26, 2002), https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf
- Michal Bobek, “The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries”, *European Public Law* 1 /2008, 99 – 123.
- Саша Бован, „Судијска независност – слобода као презимање одговорности” *Правни живот* 12/2011, 779–794.
- Вуковић Слободан, „Проблеми поверења у правосудје”, *Социолошки преглед* 4/2007, 491–507.
- Гавриловић Зоран, Марко Милановић, *Испраживање професионалној интритијету јавних тужилаца и судија*, Ниш 2014.
- Grebo Lamija, *Potrebne konkretne pravosudne reforme zbog vraćanja povjerenja građana*, 10. novembra 2023, <https://detektor.ba/2023/11/10/potrebne-konkretne-pravosudne-reforme-zbog-vracanja-povjerenja-gradjana/>.
- Гломазић Хајдана, Бранислава Кнежић, „Медији и (не)поверење у правосудје”, *Међународни научни зборник Правосудје и медији* 227–237, [хттп://институтецр.икси.ац.рс/212/1/гломазиц%2Ц%20кнезиц.пдф](http://институтецр.икси.ац.рс/212/1/гломазиц%2Ц%20кнезиц.пдф).
- Hamilton James, Quentin Reed, Lado Laličić, *Etika, integritet i prevencija korupcije u pravosuđu*, Beograd 2015.
- Дабетић Валерија, Персонална независност судија у Србији – идеал или илузија? Усклађивање пословног права Србије са правом Европске Уније (ур. Вук Радовић), Београд 2019, 521–538.
- Дабетић Валерија, Медији као трећа странка судског поступка – улога „седме силе“ у обавештавању јавности. у, Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније, (ур. Вук Радовић) Београд 2020, 569–586.
- Дабетић Валерија, Иззови консолидације судства као независне гране власти у Србији на почетку 21. века, (докторска дисертација), Београд 2023.
- Друштво судија Србије, *Испраживање професионалној интритијету судија*, Београд 2023.
- Ђорђевић Катарина, „Не може се свуда у краткој сукњи и сандалама“, *Политика* 26.08.2018. <https://www.politika.rs/scc/clanak/410015/Ne-moze-se-svuda-u-kratkoj-suknji-i-sandalama>.
- EULawlive, *ECtHR: Violation of Articles 6, 8 and 10 ECHR in case concerning disciplinary regime for judges in Poland*, July 6, 2023, https://eulawlive.com/ecthr-violation-of-articles-6-8-and-10-echr-in-case-concerning-disciplinary-regime-for-judges-in-poland/?utm_source=chatgpt.com.

- European Court of Human Rights News, "Judgment Moulin v. France (37104/06), Lawyer detained for 5 days in police custody without being brought before a judge : violation of article 5-3" <https://echrnews.wordpress.com/2010/11/23/moulin/>.
- European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), *The Independence of Judges and Prosecutors: Perspectives and Challenges*, Trieste, Italy Strasbourg, 15 March 2011, CDL-UDT(2011)008.
- Европска комисија, *Радни документи комисије Република Србија Извештај за 2024. годину*, Брисел, 30.10.2024. SWD(2024) 695 коначна верзија.
- Етички кодекс судија *Сл. гласник РС*, 96/2010 и 90/2021.
- Етички кодекс јавних тужилаца *Сл. гласник РС*, 33/2024.
- Ћирић Тања, „Цар Душан и независно судство”, *Нин*, 20. септембар 2023, <https://www.nin.rs/arhiva/vesti/2720/car-dusan-i-nezavisno-sudstvo>.
- Илић Горан, „Критичко разматрање Радног текста амандмана Министарства правде на Устав Републике Србије (странпутице у тумачењу међународних докумената)”
- Свеске за јавно право Blätter für Öffentliches Recht* 31/2018, 19-26.
- Илић Горан, Марина Матић Бошковић, Светлана Ненадић, Лидија Комлен Николић, *Јачање институција у јавном тужилаштву у Србији*, 2019.
- Ивошевић Зоран, „Есеј о својствима судије, слободи независног и смислу праведног суђења”, *Правни записи* 1 /2016, 55-67.
- Јовановић Слободан, „О културном обрасцу“ у *Један прилој за проучавање српској националној карактера*, 1957,1964, Сабрана дела 12, Приредио Р. Самарџић, Ж. Стојковић, Београд 1990-1991.
- Kessler, Robert A., "The Psychological Effects of The Judicial Robe", *American Imago* 1/1962, 35-66.
- Комуникациона стратегија Високој савети судства и судова 2018-2022, USAID Пројекат владавине права у Србији, <http://www.up.sud.rs/uploads/useruploads/Documents.pdf>.
- Ковачевић Куштримовић, Радмила, „Образовање и стручно усавршавање судија”, Законодавни и институционални оквир независног судства у Републици Србији (ур. Мирослав Лазић, Ирена Пејић), Ниш 2009, 87–97.
- Krbek Ivo, „Garancije sudijske nezavisnosti”, *Spomenica kongresa pravника*, Beograd 1935.
- Magna Carta* судија (Основна начела) Консултативног већа европских судија (КВЕС) 17.12. 2010. године, <https://vss.sud.rs/storage/MagnaKartaSudija.pdf>
- Маринковић Танасије, „Јемства судијске независности у уставима Кнежевине и Краљевине Србије”, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2010, 134-162.
- Мирић Рада, „Бангалорски принципи-допринос развоју судијске етике”, *Сирани правни живои* 3/2013, 327 – 342
- Mowbray Alastair, *The Creativity of the European Court of Human Rights*, Human Rights Law Review 1/2005, 57–79.
- Мултидонаторски поверенички фонд за подршку сектору правосуђа у Србији, *Функционална анализа правосуђа у Србији*, Октобар 2014, <https://www.mdrtfjss.org.rs/data/pub/sjfr/sr/Funkcionalna-analiza-pravosudja-u-Srbiji.pdf>.
- Ненадић Светлана, Марина Матић Бошковић, „Интегритет судија и тужилаца”, *Правни живои* 10/2017, 5-18.

- “Патријарх, војска, црква: Ко ме верују млади у Србији”, 12.08.2021, Извор Спутник, <https://sputnikportal.rs/20210812/patrijarh-vojska-crkva-kome-veruju-mлади-u-srbiji-1128417498.html>.
- Пејић Ирена, „Подела власти у уставном систему Србије: могућност равнотеже“, http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Irena_Pejic1.pdf, 1-11.
- Перић Живојин, *О судијској независности*, Београд 1899.
- Перовић Слободан, *Људска права и судијска независност*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 1998.
- Петров Владан, „Зашто судија уставног суда (не)мора бити истакнути правник? – анализа појма „истакнути правник“ у Уставу Србије од 2006“, http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Vladan_Petrov.pdf.
- Петровић Александра, „Суднице су огледало државе“, *Политика*, 15.03.2015, <https://www.politika.rs/scc/clanak/321851/Sudnice-su-ogledalo-drzave>.
- Петровић Александра, „Судије облаче тоге на јесен“, *Политика* 07.01.2016, <https://www.politika.rs/scc/clanak/346664/Sudije-oblace-toge-na-jesen>.
- Петровић Александра, „Три хиљаде тога за српске судије“, *Политика*, 06.03.2016, <https://www.politika.rs/sr/clanak/350524/Hronika/Tri-hiljade-toga-za-srpske-sudije>.
- Posner Richard A., *How Judges Think*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2008.
- Поповић Богдан, *Психологија скоројевића*, 1922, Сабрана дела 6, приредио И. Тартаља, Београд 2001.
- Република Србија, Високи савет судства, *Комуникациона стратегија 2016-2018*, https://vss.sud.rs/sites/default/files/attachments/Komunikaciona%20strategija%20vss%202016%20-%202018%20%20usvojena%20na%20sednici%20vss%2008032016_0.pdf
- Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers’ Deputies) The Committee of Ministers, under the terms of Article 15.b of the Statute of the Council of Europe, *Appendix to Recommendation CM/Rec(2010)12*.
- Салма Марија, „Независност судовања“, *Зборник Радова Правног Факултета у Новом Саду* 3/2003, 255–264
- Shetreet Shimon, Christopher Forsyth, *The Culture of Judicial Independence: Conceptual Foundations and Practical Challenges*, Leiden 2012.
- Soeharno Jonathan, *The Integrity of the Judge: A Philosophical Inquiry*, Ashgate Publishing 2009.
- Sourdin Tania, Archie Zariski, “What Is Responsive Judging?” *The Responsive Judge – International Perspectives* (Eds.Tania Sourdin, Archie Zariski), Springer 2018, 1-38.
- Спајић Бојан, „Интерпретација и конструкција: прилог разматрању разлике између примјене права и стварања права“, *Правни Записи* 1/2021, 29-61.
- Србија, скупштина и правосудје: Ко убудуће бира судије и тужиоце, 9. фебруар 2023, BBC, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-64584762>.
- Станковић Гордана, „Право на независног и непристрасног судију“, *Зборник Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву* 2006, 79-88.

- Стратегија развоја правосуђа за период 2020–2025. године, *Службени гласник РС*, бр. 101/2020.
- Светска банка. 2022. 2021 – *Функционална анализа правосуђа у Србији 2021*, јун 2022, https://www.mdtfjss.org.rs/archive/file/2021_Serbia_Judicial_Functional_Review-Full_Report_-_SR.pdf.
- Тасић Ђорђе, *Ојемствима судске независности, Посебан опис из Сјоменице Конјреса правника*, Београд 1935.
- Consultative Council Of European Prosecutors (CCPE), Rome charter, Opinion No. 9 (2014) of the Consultative Council of European Prosecutors to the Committee of Ministers of the Council of Europe on European norms and principles concerning prosecutors, Strasbourg, 17 December 2014.
- Council of Europe, Gender Equality Strategy 2018-2023, <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246>.
- Chaffin Joshua, Fraud in shorts and T-shirts?: the case against the FTX founder, Financial times, December 14, 2022. <https://www.ft.com/content/3f2ae696-0cba-403d-bc0f-17433b547e27>.
- Челић Снежана, *Само 15 одсто грађана Србије верује судству*, <https://demostat.rs/sr/vesti/ekskluziva/samo-15-odsto-gradana-srbije-veruje-sudstvu/1298>.
- Четврта рунда евалуације GRECO-а, „Спречавање корупције у односу на посланике, судије и тужиоце“, *Други извештај о усклађености*, <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680-a5ff19>.

Nenad S. Tešić
University of Belgrade
Faculty of Law Belgrade
nenad.tesic@ius.bg.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9101-7371

Iudex Novus – On the Metamorphosis of the Serbian Judiciary through Allegory of the Official Robes

Abstract: *The judicial robe is much more than an adornment and article of clothing; it is a powerful symbol of the values and principles inherent in the judicial function. Its significance transcends the practical and ceremonial, serving as a visual and cultural marker of the judiciary's independence, impartiality, integrity and dignity. By wearing the robe, judges set aside personal bias and affiliations reinforcing the principle that justice is blind to individual differences, and that the law applies equally to all, regardless of race, gender or social status.*

It serves as a reminder to both judges and the public of the separation of powers and the profound significance of the judicial process and the decisions being rendered. By creating a visual distinction between the individual and the institution they represent, it reinforces the idea that the judge's authority derives from rule of law and other fundamental legal and ethical principles.

Finally, the robe is a symbol of public trust. For the community, it inspires confidence in the fairness and objectivity of the judicial process, thereby reinforcing the legitimacy of the courts as institutions of justice.

Advocating the introduction of official robes in the Serbian judiciary as part of the comprehensive judicial reform is driven by more than just the need for a neat and uniform wardrobe. Rather, it is a powerful allegory with a much deeper content about the judicial metamorphosis, signifying true transformation through the adoption of core values and principles that underlie the judicial system in democratic society.

Judicial robes are not a value in themselves if we do not understand them as one of the elements in the construction of a new social pattern about the judiciary system and the holders of judicial functions. According to the author, in the Serbian judiciary, it is essential to promote an independent and impartial administration of justice, personified by the iudex novus – the new holder of the judicial function – who is accepted by social consensus as the guardian of the public interest, the dignity and the integrity of the judiciary.

Keywords: *independence of the judiciary, impartiality, integrity, public trust in the judiciary, judicial robe.*

Датум пријема рада: 15. 7. 2025.

Датум достављања коначне верзије рада: 12. 12. 2025.

Датум прихватања рада: 16. 12. 2025.